

TÜRK DİASPORASININ SEÇME VE SEÇİLME HAKKI: YURTDIŞI SEÇİM ÇEVRESİ İÇİN BİR ÖNERİ¹⁺

THE RIGHT TO VOTE AND BE ELECTED OF THE TURKISH DIASPORA: A PROPOSAL FOR EXTERNAL CONSTITUENCY

Fatma KOÇAK²

Veysel DİNLER³

ÖZET

Demokratik devletlerde vatandaşlara sağlanan siyasal katılma haklarının başında seçme ve seçilme hakkı gelir. Türk diasporasının oluşumuyla birlikte, seçme hakkı genel seçimlerde önce sadece gümrüklerde, 2014 yılından itibaren buldukları ülkelerdeki Türk diplomatik temsilciliklerde kurulan sandıklarda oy kullanma şeklinde gelişmiştir. Yurtdışı seçmen oylarının anavatanda yaşayan seçmen iradesini etkiliyor olması, yurtdışı seçim çevresi tartışmalarını başlatmıştır. Dünyada yurtdışı seçim çevresi oluşturarak diasporasına ulusal parlamentoda kendi seçtikleri temsilcileriyle temsil hakkı tanıyan halihazırda 18 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler parlamentolarını diaspora temsilcilerine açarak ulusal parlamentolarını neredeyse *kozmo-ulusal* parlamentolara dönüştürmüşlerdir. Günümüzde Türkiye'nin yedi milyona yaklaşan diaspora nüfusu ve üç milyonu aşan yurtdışı seçmeni bulunmaktadır. Bu çalışmada diasporanın demokratik siyasal katılımları için oy kullanma hakkı ile yurtdışı seçim çevresi oluşturulması önerileri değerlendirilmiştir. Bu konuda görüşme talebimize yanıt veren siyasi parti yetkilileri ile yapılan görüşmelerden siyasal partilerin

1 Araştırma Makalesi
Makale Gönderim Tarihi: 27.06.2023
Makale Kabul Tarihi: 1.08.2023

+ Bu makale Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Tezsiz Yüksek Lisans programında kabul edilmiş, tezsiz yüksek lisans projesinin gözden geçirilmiş, güncellenmiş ve genişletilmiş halidir.

2 Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Uzmanı, (Hitit Üniversitesi)
E-posta: fatmakmaz@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2024-0813>.

3 Doçent Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: veyseldinler@hitit.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4678-3138>.

yaklaşımları tespit edilmiştir. Bugün gelinen noktada, diasporaya milletvekili kontenjanı ayrılmasının ve yurtdışı seçim çevresinin oluşturulmasının zamanının geldiği sonucuna varılmakla birlikte, bu yönde somut bir adım henüz atılmış değildir. Bu çalışma, dünyadaki uygulamalardan örnek vermek yoluyla Türkiye’de yurtdışı seçim çevresinin olabilirliğini tartışmayı ve somut öneri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Diaspora, Yurtdışı Oy Hakkı, Yurtdışı Seçmeni, Yurtdışı Seçim Çevresi, Diasporanın Temsili.

ABSTRACT

In democratic states, the right to vote and be elected is the foremost of the political participation rights provided to the citizens. With the formation of the Turkish diaspora, the right to vote has developed in general elections, first only at the customs, and since 2014, in the ballot boxes established in the Turkish diplomatic representations in the countries where they are located. The fact that the overseas voters affect the will of the homeland electorate has started the discussions of the overseas constituency. There are currently 18 countries in the world that create an external constituency and give the diaspora the right to be represented in the national parliament with their elected representatives. These countries have opened their parliaments to diaspora representatives and transformed their national parliaments almost into cosmo-national parliaments. Today, Turkey has a diaspora population approaching seven million and overseas voters exceeding three million. In this study, proposals for the establishment of an external constituency for the democratic political rights of the diaspora were evaluated. In the interviews with the political party officials who responded to our request for meeting on this issue, the approaches of the parties were determined. At the point reached today, although it has been concluded that it is time to allocate a quota of deputies to the diaspora and to establish an overseas electoral constituency, no steps have been taken in this direction yet. This study aims to discuss the feasibility of an external constituency in Turkey by comparing with samples in the world and to present a practicable proposal.

Keywords: Diaspora, External Voting Rights, Overseas Voter, Extraterritorial Constituency, Diaspora Representation.

GİRİŞ

Günümüz demokrasileri, halkın devlet yönetimine katılımına en geniş ve etkili bir şekilde katılmalarını amaçlamaktadır. Demokrasinin en temel unsuru olan seçimlerin uygulama aracı olan seçme ve seçilme hakkı, bu zamana değin pek çok aşamadan geçerek günümüzdeki halini almıştır. Tarihsel mücadelelerle elde edilen bu haklar; ihlal edilmesi, geri alınması, zarar görmesi gibi tehlikelere karşı modern devletlerde anayasal güvenceye alınmıştır. Öte yandan bu haklar genellikle yurttaşlık koşuluna bağlanmıştır.⁴ Yurttaşlık koşuluna bağlanan bu haklar, anavatan sınırları içinde yaşayan seçmenlere tam olarak sunulurken, anavatan sınırları dışında yaşayan ve halen ülkelerinin vatandaşı olan yurtdışı seçmenlerine, yani diasporaya, kısıtlı olarak tanınmaktadır. Bu hakların yurtdışındaki seçmenlere ne ölçüde kullandırıldığı, diasporanın oluşum sürecine ve göç veren ülkenin kabul ettiği demokrasi anlayışına bağlı olarak ülkeler arasında farklılık gösterir.⁵ Ulus kavramını anavatan sınırları dışındaki topluluklarını içine alacak şekilde genişleten, parlamentolarını ise yine bu topluluklarına vatandaşlık şartıyla açan devletler, demokratik gelişimlerine büyük bir ivme kazandırmışlardır.

Son dönemlerdeki göç eğilimlerinin çözümlenmesinde kullanılan ulusaşırı alanlar (*transnasyonalizm*) ve döngüsel göç (*circular migration*) gibi kavramlar yurtdışında yaşayan seçmenlerin anavatanlarındaki seçimlerde oy kullanmak isteğini gündeme getirmektedir.⁶ Laguerre, dünyada bazı ülkelerin sınır ötesindeki vatandaşları ile sınırları içindeki vatandaşlarının bütünleşik bir ulus oluşturmasını, kozmo-ulus (*cosmo-nation*) kavramı ile ifade etmektedir.⁷ Bu kavram ile ulusal parlamentoların yapısal özelliklerinin genişlemesi ve yurtdışı temsilcilerine açılmasıyla siyasal hakların artık sadece ülke sınırlarına hapsolmediği ifade edilir. Kozmo-uluslaşma, diasporanın bulunduğu ev sahibi ülkede kurulan sandıklarda oy kullanılmasından başlar ve yurtdışı seçmenin kendi temsilcilerini anavatanda bulunan ulusal parlamentoya göndermesine kadar uzanır.⁸

Laguerre'nin kozmo-ulus kavramı çok yaygın kabul görmese de günümüzde diasporanın oy hakkı ve temsili meselesi hukuk ve siyaset bilimi doktrinini meşgul etmektedir. Gurbetçilerin katılımı (*emigrant inclusion*)⁹, yurtdışından oylama (*voting*

4 Heather Lardy, "Citizenship and the Right to Vote", *Oxford Journal of Legal Studies*, C. 17, S. 1, 1997 (Spring), s. 75.

5 Komisyon, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 1.

6 Nermin Abadan-Unat ve diğ., *Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Boğaziçi Üniversitesi & Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, 2014, s. iv.

7 Michel S. Laguerre, *Avrupa'da Parlamento ve Diaspora*, çev. Akın Emre Pilgir, GAV Perspektif Yayınları, İstanbul, 2020, s. 17.

8 a.k., s. 40.

9 Elizabeth Iams Wellman, "Emigrant Inclusion in Home Country Elections: Theory and Evidence from sub-Saharan Africa", *American Political Science Review*, 2020.

from abroad)¹⁰, yurtdışı oylaması (*external voting*)¹¹, yurtdışı oy hakkı (*external enfranchisement*)¹², posta yoluyla oy kullanma (*absentee voting*)¹³ gibi kavramlarla yurtdışı seçmenin ulusal seçimlere katılımı; yurtdışı temsili (*extraterritorial representation*)¹⁴ ile diasporanın ulusal parlamentolara temsilci göndermesi ifade edilmektedir.

Diasporanın oluşum süreçleri yüzyıllar öncesine dayanmasına rağmen, özellikle geçen yüzyıldaki değişimler diasporayı siyasal yönden çok etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında eski sömürgelerin bağımsızlığını kazanmasıyla veya ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel nedenlerle yapılan göçler neticesinde yeni diasporalar ortaya çıkmıştır. Dünyada devletlerin diasporalarının oluşum süreçleri ve nedenleri tarihi geçmişlerine göre farklılık gösterir. Türk diasporasının oluşum süreci 1960'lı yıllardaki işçi göçü ile başlamıştır.¹⁵ Ekonomik temelli olan bu sürecin başlangıç aşamasında işçi göçünün geçici olduğundan ve ekonomik durumlarını düzelttikten sonra anavatana geri dönecekleri düşüncesinden hareket eden Türk resmi makamları, sayıları giderek artan ve gittikleri ülkelerde kalıcılaşan, sayıları günümüzde 6 milyonu geçen bir diaspora nüfusuyla karşı karşıya kalmışlardır.¹⁶

Dünyada artan nüfusları nedeniyle, diasporaların siyasal katılım hakları ülkelerin gündemine gelmeye başlamıştır. Bu hakkın gelişmesinde temelde iki saik olduğu ileri sürülebilir. Birincisi demokratikleşme ile birlikte siyasal katılımın yurtdışında yaşayan yurttaşları kapsayacak şekilde genişlemesi, ikincisi de yurtdışında yaşayan (ve çoğunlukla memleketlerine katma değer sağlayan) gurbetçilerin anavatana bağlılıklarını pekiştirme gayesi.¹⁷ Yurtdışında yaşayan Güney Afrikalıların oy kullanma hakkını konu eden 2009 tarihli *Richter v Minister for Home Affairs and Others* kararında Güney Afrika Mahkemesi, bugün insanlara kendi memleketleri dışında okuma ve çalışma fırsatları sağlayan küresel bir ekonomide yaşamakta olduğumuza

10 *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*.

11 Dieter Nohlen - Florian Grotz, "The legal framework and an overview of electoral legislation" *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 65.

12 Pau Palop-García - Luicy Pedroza, "Passed, regulated, or applied? The different stages of emigrant enfranchisement in Latin America and the Caribbean", *Democratization*, C. 26, S. 3, 2019. 401-421

13 Andrew Ellis, "The history and politics of external voting", *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 41.

14 Frédéric Mégret - Raphaël Girard, "Diasporas, Extraterritorial Representation, and the Right to Vote", *The Canadian Yearbook of International Law*, C. 52, 2014.

15 Necati Anaz, *Diaspora Temsil Sistemi*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 3-4.

16 Bekir Gündoğmuş, "Yurtdışı Türklerin Siyasal Katılımında Yurtdışı Seçim Çevresi: Niçin ve Nasıl?", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.31, S.2, 2021, s. 766.

17 Wellman, "Emigrant Inclusion...", s. 1 Thibaut Jaulin - Etienne Smith, "Diffusion and practice of external voting in North and West Africa". *Migration in West and North Africa and across the Mediterranean: Trends, risks, development and governance*, ed. Philippe Fargues and Marzia Rango, International Organization for Migration, 2020, s. 397.

vurgu yaparak, başka ülkelerde deneyim kazanan yurttaşların anavatanlarına geri döndüklerinde kendi toplumlarını zenginleştireceğine ve ortak bir dünya vatandaşlığı duygusunu pekiştireceğine kuşku bulunmadığına kanaat getirmiştir.¹⁸

Türkiye dünyadaki gelişmelere kayıtsız kalmayarak, seçim ile ilgili hakların diaspora lehine genişletilmesi yönünde adımlar atmıştır. Türk diasporasına anavatanda yapılan seçimlerde önce gümrüklerde, daha sonra buldukları ülkelerde oy kullanma hakkı tanımıştır. Günümüzde Türk diasporası, Türkiye'deki cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile anayasa değişikliği halkoylamalarında, buldukları ülkelerdeki Türk diplomatik temsilciliklerinde kurulan sandıklarda oy kullanma hakkına sahiptir.

Türk diasporası 2018 yılında yapılan seçimlerde yüzde ellinin (%50,09) üzerinde bir katılım oranı ile anavatandaki seçimlere ilgisini açıkça göstermiş ve bu sonuçla siyasilerin dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu oran 14 Mayıs 2023 seçimlerinde %53,80 ile rekor bir düzeye ulaşmıştır. Parlamento seçimlerinden ayrı yapılan 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimini yurtdışı seçmeni için bir acemilik kabul edersek; her seçimde katılım oranının yükseldiği ve bir sonraki seçimde 2023 seçimlerindeki katılımın da üzerinde bir katılım olacağı kuşku götürmez. Katılım oranının yüksek olması, Türk diasporasının anavatan siyasetine ilgisi Türk demokrasisi için sevindirici olması bakımından önem arz ederken, yurtiçi seçmen iradesinin sonucuna etki etmesi bakımından sorunlu bir mesele olarak görülmektedir. Örneğin 2018 ve 2023 seçimlerinde yurtdışı oyların yurtiçi oylarına eklenmesi ile bazı seçim bölgelerinde milletvekillikleri partiler arasında yer değiştirmiştir. Bu durum, yurt içi seçmen iradesinin sakatlanması olarak görülebilir. Ayrıca yurtdışında oyların sadece partilere verilebilmesi bağımsız adaylar aleyhine bir durum yaratmaktadır. Temsilde adalet ilkesinin açıkça zedelendiği bu durumların giderilebilmesi için farklı çözüm arayışlarına gitmek gerekir.

Yurtdışı oyların yurtiçi oylara eklenmesinde ortaya çıkan sorunların çözümü için yapılan önerilerin en önemlisi, Türk diasporasına temsil hakkı tanınması ve kendi temsilcilerini seçmeleridir. Android çağında iletişim araçlarının artmasıyla birlikte, diasporanın anavatandaki gelişmeleri anında izleme imkânı oluşmuş; diaspora anavatana artan ilgisini seçimlere yüksek katılım ile göstermiştir. Artan katılım diasporanın seçme hakkı yanı sıra, seçilme hakkını da elde etmesi zamanının geldiğini düşündürmektedir. Uluslararası düzeyde ise, diasporanın temsil edildiği kozmo-ulusal parlamento uygulamalarına geçişlerin arttığı görülmekte ve devlet yönetimine katılım hakkı, diğer bir ifadeyle siyasal katılım hakkı genişletilerek kendilerine sunulmaktadır. Fransa, Portekiz, Tunus, İtalya ve Hırvatistan gibi 18 ülke bu uygulamaların en önemli örneklerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel iddiası, seçim kanunlarında yurtdışında yaşayan seçmenlerle ilgili mevcut (2023) düzenlemelerin, temilde adalet duygusunu

18 Maurice Taonezvi Vambe, "Voting Rights of Zimbabweans in the Diaspora", *Journal of African Elections*, C. 20, S. 1, s. 142.

zedeleyecek şekilde işlediğidir. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının nerede olursa olsun siyasal katılım sağlamaya en üst düzeyde hakları vardır. Ancak seçimle ilgili işleyiş hem onları temsil edici hem de temsilde adalet ilkesini zedelemekten kaçınılmalıdır. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin yurtdışı seçmenlerine ilişkin en optimal öneriyi sunmaktır. Türkiye'de parlamentoda mensubu bulunan partilerin bu konuya ilişkin programlarına yer vererek ve partilerin görüşme talebimizi kabul eden yetkililerinin görüşleri de değerlendirmeye alarak, literatürdeki tartışmalar doğrultusunda, ülkenin ve yurttaşların yararına olacak en iyi formülü geliştirmek amaçlanmaktadır.

Çalışmada senkretik bir yöntem izlenmiştir. Ana yöntem, konu hakkında doktrinde yazılmış eserlere ve mevzuata dayalı metin yorumculuğudur (egzejetik yöntem). Bu konuda yazılmış başlıca Türkçe ve İngilizce eserlere başvurulmuştur. Çalışmanın literatürü tüketmek iddiası yoktur. Ayrıca YSK verilerini esas alan örneklerle ve ilkel verilere yer verilerek, örnek uygulama yapılmıştır. Çalışmanın ikinci eksenini görüşmeye dayalıdır. Bu çalışma sırasında kendisinden randevu alınarak görüşme yapılan parti yetkilileri ve göçmen STK yetkilileriyle “yurtdışı seçim çevresi” meselesi konuşulmuş ve fikirleri bu çalışmaya yansıtılmıştır. Burada da sınırlılık görüşmelerin sadece görüşme talebini kabul eden parti yetkilileriyle yapılmasıdır. Görüşme talebine olumlu yanıt vermeyen partilerin, ancak bu konuda yazılı beyanları varsa çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu amaçla öncelikle diaspora kavramı ve oluşum süreçlerinden söz edilmiştir. İkinci olarak dünyada diasporanın seçme ve seçilme hakkının nasıl kullanıldığına dair ülke örnekleri verilmiştir. Üçüncü başlıkta Türkiye'de yurtdışı seçmen kavramının nasıl geliştiği ve bugün hangi aşamada olduğu anlatılmıştır. Son başlıkta ise Türkiye'de yurtdışı seçim çevresi önerisinin ne kadar gerçekçi olduğu tartışılarak, bugüne kadar bu alanda ne yapıldığı ve mevcut siyasi partilerin konu hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Sonuç olarak, etraflıca ele alınması gereken “yurtdışı seçim çevresi” konusu, “yurtdışı seçim çevresi gerekli midir?” sorusunu cevaplamaya odaklanarak ele alınmıştır.

1. DİASPORA KAVRAMI VE OLUŞUM SÜREÇLERİ

Günümüzde diaspora, siyasi sınırlarla çizilmiş anavatan dışında yerleşik konumda olan vatandaşlar olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram tarihsel süreçte, ilk kez M.Ö. 800-600 yıllarında Yunanlar tarafından Anadolu ve Akdeniz'de kurdukları kolonilerde yaşayan taba için kullanılırken;¹⁹ M.S. 1. yüzyıldan itibaren Yahudi toplumu için; Orta Çağ ve sonrasında azınlık olarak yaşayan Hristiyan mezhepleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.²⁰ İmparatorluklar çağında azınlıkları için

19 Necati Anaz – Mehmet Köse, *Diaspora Seçim Coğrafyası Anavatan'da Türk Diasporasının Siyasal Katılım Serencamı*, GAV Perspektif Yayınları, İstanbul, 2020, s. 19.

20 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 20.

kullanılan diasporaya “Yahudi Diasporası” örnek olarak verilir.²¹ İmparatorlukların çözülmesi ile dünyada hâkim olan ulus devletlerin dayandığı ulus kavramı ortaya çıkmış ve bu gelişmeyle birlikte diaspora kavramı yeni bir anlam kazanmıştır.²²

Günümüzde diaspora “bir yerde yaşayan, fakat anavatanlarıyla olan ilişkilerini sürdüren, hem ‘orada’ hem ‘burada’ bulunan ulus aşırı popülasyonlar”²³ biçiminde ifade edilir. Daha sonraları özellikle iş göçü sonucunda gittikleri ülkelerde kalıcılaşan ve misafir olunan ülkenin siyasal, sosyal ve kültürel yapısı ile uyum sağlayan iş göçmenleri için modern diaspora kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yapılan daha geniş kapsamlı bir “diaspora” tanımı şöyledir:²⁴

“Genel anlamda diaspora, menşe ülkesinden ayrılmış olan ancak anavatanıyla bağları süren birey ve üyeleri veya ağ, dernek ve toplulukları ifade eder. Bu kavram, daha ziyade geçici yurtdışında yerleşik toplulukları, geçici süreyle yurtdışında yerleşik göçmen işçileri, ev sahibi ülkenin vatandaşlığına sahip yabancı çalışanları, çift vatandaşlığı bulunan kişiler ve ikinci/üçüncü nesil göçmenleri kapsar.”

Diaspora kavramının değişim süreci de aslında diasporaların oluşum süreçlerine bağlı olarak gelişmiştir. Diaspora oluşum süreçleri tarihte farklı sebeplerle dayanırken, yeni diasporaların oluşumu, II. Dünya Savaşını takip eden iki farklı gelişme çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, eski sömürge ülkelerinin ardı ardına bağımsızlıklarına kavuşmaları ve sonrasında buralarda eski sömürgeci devlet vatandaşlarının oluşturduğu diasporalardır, bunlara “post-kolonial diaspora”²⁵ denir. Diğeri ise, bir savaşın ağır yıkımları sonrasında savaş kayıpları dolayısıyla oluşan işgücü açığını, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere temin etmek için gerçekleştirilen işçi göçü sonucu oluşan diasporalardır.²⁶ Burada Fransa, İtalya, Tunus, Hırvatistan, Portekiz ve Türkiye örneklerine yer verilecektir.

Fransa, II. Dünya Savaşı sonrasında, sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte, söz konusu topraklarda yaşayan Fransız vatandaşlarının

21 Murat Erdoğan, “Avrupa’da Türkiye Kökenli Göçmenler ve ‘Euro-Turks-Barometre’ Araştırmaları”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, S.1, 2015, s.119-120.

22 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 20.

23 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), (2011). *Dünyada Diaspora Stratejileri Türk Diasporası İçin Öneriler*, <http://www.kafiad.org/alt/deik.pdf> (Erişim 04.04.2022), s. 8.

24 Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (tarihsiz). *Göç Terimleri Sözlüğü*, Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath (ed.), s.22 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf. (Erişim tarihi: 15 Nisan 2023)

25 Metin Uçar, “Dışarıda Bir Türkiyeli Diaspora Kimliği Oluşturmak Mümkün mü?”, *II. Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2014, s. 4428.

26 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 3-4.

oluşturduğu bir diasporaya sahip olmuştur.²⁷ Fransa post-kolonial diaspora için çok önemli bir örnektir.

İtalyan diasporası, 1970'lere kadar süren, ülkenin az gelişmiş güney bölgesinden ekonomik nedenlerle yurtdışına yapılan göçlerin sonucunda oluşmuştur. Göçlerin hedefi genellikle Kuzey Amerika'dır.²⁸

Tunus diasporasının oluşması dört dalga halinde gerçekleşmiştir. 1950-1960 yılları arasında az nitelikli kişilerin düzensiz göçü; 1960-1970 döneminde Tunus ile Almanya, Fransa, Belçika gibi ülkelerle imzalanan ikili anlaşmalar ile daha çok niteliksiz işçi göçü; 1970-1980 yılları arasında Avrupa'ya ve Körfez ülkelerine göç ile aile birleşmeleridir. 1980'lerden 2000'li yıllara doğru anavatana geri dönüşler başlamış ancak Körfez ülkeleri ile İtalya ve İspanya'ya göç devam etmiştir.²⁹

Hırvatistan, soğuk savaşın bitişiyle Yugoslavya'nın parçalanma sürecinden hemen sonra 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Hırvatistan'da diaspora oluşumu, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başında ekonomik nedenlerle başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan sosyalist rejim nedeniyle diasporanın oluşu siyasi saiklerle devam etmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise işçi göçü tekrar öne çıkmıştır. Yugoslavya'nın parçalanması sonrasında Hırvatistan, Sırbistan ile Bosna-Hersek ülke sınırları içinde birbirinden farklı etnik kökene ait azınlıklar kalmıştır.³⁰

Portekiz sürekli göç veren bir ülkedir ve sömürgelerine doğru yapılan göç hareketlerinin başlıca sebebi siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktır. Sömürge geçmişi altı yüzyıla dayandığından onlarca nesildir yurtdışında yaşayanların anayurtları ile bağları zayıflamıştır.³¹ 1974'te Karanfil Devrimi sonrası yavaşlayan göç, Portekiz'in 1986'da Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olmasıyla Avrupa ülkelerine yönelik olarak tekrar artmıştır.³²

Türkiye, diğer dünya ülkelerine kıyasla dış göçü geç başlayan ülkelerden biridir. Abadan-Unat'a göre, başlangıçtan itibaren Avrupa'ya doğru olan göç beş aşamadan geçmiştir. 1950'li yıllarda özellikle hızla büyüyen Batı Almanya'ya Türkiye'den ilk işçi gidişleri başlamıştır.³³

1961 yılında önce Almanya ile ikili işgücü mübadele anlaşması yapılmış, bunu daha sonra Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsveç takip etmiştir. İkinci aşamadaki göçler bu anlaşmaların ışığında devlet denetiminde yürütülmüş ve

27 a.k., s. 18.

28 a.k.,s. 74-75.

29 Anaz - Köse, *Diaspora Seçim...*(2020). s. 73-74.

30 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 85-88.

31 a.k., s. 48.

32 a.k., s. 48-51.

33 Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 82-84.

kitleselleşmiştir.³⁴

Göçün üçüncü aşamasını oluşturan 1970’li yıllara gelindiğinde yabancı işgücünün geçici değil kalıcı olduğu fark edilmiştir. 1973-74 yılında petrol krizinin yaşanmasıyla yaygınlaşan işsizlik sorunu nedeniyle yabancı işçi alımları durdurulmuştur. Buna rağmen Türk göçmen işçi sayısı, bu arada serbest bırakılan aile birleşmeleri ile sürekli olarak artmaya devam etmiştir. 1970’lerin ortalarında aile birleştirmeleri ve turist olarak yurtdışına gidip kaçak işlerde çalışanların sayısı da hızla artmıştır. Bu illegal işçilerin sömürülmesini önlemek için göçmen kabul eden ülkeler af çıkartarak onlara resmî çalışma izinleri vermiştir.³⁵

Göçün dördüncü aşaması 1980’li yıllara denk gelir ki; o tarihte Türkiye’de bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Kurulan cunta hükümetinin uyguladığı baskılar, yasaklar ve antidemokratik uygulamalar yurtdışı göçlere yenilerini eklemiştir. Artan nüfus ile birlikte göçmenler arasında örgütlenme de hızlanmıştır. Türkiye’deki siyasal gelişmelerden etkilenen Türk dernekleri siyasallaşmaya başlamıştır. Bu dönemde ayrıca Türkiye’den gelen siyasi mültecilerin sayısında büyük artışlar yaşanmıştır. Almanya’da çıkartılan geri dönüşü teşvik yasasından faydalanarak 1984’te yaklaşık 250.000 Türk işçisi Türkiye’ye dönmüştür. Kalanlar arasında kalıcılığın artmasıyla göçmenler tasarruflarını buldukları ülkelerde yatırıma dönüştürmeye başlamışlardır.³⁶

Beşinci aşamanın yaşandığı 1990’lı yıllardan itibaren Türk diasporası Almanya’nın toplum yapısında alt tabakada görülmürken, daha önce sadece işçi konumundayken zamanla iş yeri sahibi ve işveren konumuna gelmesi gibi nedenlerle yabancı düşmanı ırkçı grupların hedefi haline gelmiştir. 1990’da iki Almanya’nın birleşmesiyle yabancı düşmanlığı daha da artmış; Almanya’da nüfusu oldukça kalabalık olan Türkler bundan zarar görmüştür. 1990 yılında hazırlanan ve 1 Ocak 1991’de yürürlüğe giren Yabancılar Yasası ile Alman Hükümeti, devlete yük getirmeyen ve tam uyum sağlayacağı öngörülen yabancı uyrukluları gözetmiş, yerli ve yabancı arasındaki sert ayrımını sürdürmüş, çifte vatandaşlığı reddetmeye devam etmiştir.³⁷ Almanya’da bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye’de 1995 yılında çıkartılan 4112 sayılı “Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile çifte vatandaşlığın önündeki engel kaldırılmıştır.³⁸

Sonuç olarak, yurtdışına başlangıçta geçici olarak giden işçilerin kalıcılaşmaları sonucunda oluşan Türk diasporasının nüfusu günümüzde 6 milyonu aşmıştır. Örneğin günümüzde Almanya’da dördüncü kuşak Türkler yaşamaktadır.³⁹

34 a.k., s. 84-88.

35 a.k., s. 88-92.

36 a.k., s. 93-99.

37 a.k., s. 99-105.

38 Ebru Karademir, “Türk Hukukunda Çifte/Çok Vatandaşlıktan Kaynaklanan Sorunlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.20, S.1, 2018, s. 245.

39 Gündoğmuş, “Yurtdışı Türklerin...”, s. 766.

2. DÜNYADA DİASPORALARIN SİYASAL KATILIM UYGULAMALARI

Dünyada yaşanan gelişmelerle nüfusları artan diasporanın hem ev sahibi ülkede yaşadıkları sorunların çözümü hem de vatandaşlık haklarıyla ilgili konular ulusal ve uluslararası platformlarda tartışılmaya başlanmış, demokrasinin gereği olan, seçme ve seçilme yöntemiyle devlet yönetiminde söz sahibi olma (siyasal katılım) hakkı da bu tartışmaların konusunu oluşturmuştur. Biz de bu çalışmada “diasporanın seçme ve seçilme hakkı” ile “yurtdışı seçmenin seçme ve seçilme hakkı”nı eş anlamlı kullanacağız.

Yurtdışında yaşayan yurttaşlara anavatanla yurttaşlık bağları devam ettiği müddetçe, kural olarak yurttaşlara tanınan hakların tümünden yararlanmaları önünde bir engel söz konusu değildir. Bununla birlikte, bazı devletler yurtdışında yaşayan yurttaşların oy kullanma hakkından yararlanabilmelerini anavatanından belli bir süre içinde ayrılmalarıyla sınırlamıştır. Örneğin Kanada’da yurtdışında yaşayan bir yurttaşın seçimlerde oy kullanabilmesi için Kanada dışında üst üste 5 seneden fazla yaşamamış olma koşulu vardı (*Canada Elections Act*, mülga m. 11)⁴⁰. Kanada Yüksek Mahkemesi küreselleşmiş dünyada yurt dışında yaşayan birçok Kanadalının Kanada’da derin siyasi, ailevi, mali veya kültürel kökleri olduğuna vurgu yaparak; Kanada yasalarının (özellikle vergilendirme, cezalandırma, yolsuzlukla mücadele vb) ülke dışında uygulama imkânı bulunduğuna, yasaların anavatanda mukim olmayan yurttaşlara yükümlülükler getirmesinin yanında yararlar sağladığına dikkat çekmiş ve bu bağlamda bir yurttaşın seçimlerde oy kullanabilmesi için Kanada dışında üst üste 5 seneden fazla yaşamamış olma koşulunu Anayasaya aykırı bulmuştur.⁴¹

Yurttaşlık bağı kural olarak yurttaşlara tanınan hakların tümünden yararlanmalarına *a priori* olanak sağlamakla birlikte; seçme ve seçilme hakları söz konusu olduğunda anavatanda sürekli yaşamayan yurttaşlara bu hakların doğrudan doğruya sağlandığını ve anayasal güvenceye alındığını iddia etmek mümkün değildir. Bu haklar doğrudan karar verme süreçlerine etki ederler. Ayrıca tek başına yasal düzenleme yetmez, aynı zamanda oy verme koşullarının sağlanması gerekir. Öte yandan yurtdışında yaşayanların oy kullanması sonuçları bakımından hali hazırda tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir.

Seçme ve seçilme hakları, özellikleri itibariyle kullanımı bazı şartlar ve ritüellere bağlıdır. Örneğin ifade özgürlüğü gibi, istenildiği zaman ve çok farklı yollarla (sözlü, yazılı, görsel, sinema, tiyatro vb) bireysel olarak kullanılabilen; toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi, pratik edenler tarafından gerekli görüldüğünde ve serbestçe icra edilen haklar değildir. Daha da ötesi, kullanılması çok farklı şart ve koşullara bağlıdır. Oy hakkı vatandaşlara özgü bir hak olmaya devam etmekle birlikte; siyasal rüştu tamamlamak, kısıtlı olmamak, hükümlü olmamak gibi diğer bazı koşulların da

40 <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/E-2.01/section-11-20050401.html> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023

41 Vambe, “Voting Rights...”, s. 140.

yerine gelmiş olması gerekir.⁴² Ayrıca günümüzde seçmenlerin bir seçim kütüğüne kayıtlı olmaları, böylelikle kullanacakları oyun önceden neye etki edeceğinin belli olması gerekir. Örneğin, Çorum merkez ilçe Bahçelievler Mahallesi'ne kayıtlı bir seçmenin oyu; yerel seçimlerde Çorum belediye başkanı, Çorum Belediye Meclisi üyeleri, Çorum İl Genel Meclisi üyeleri ile Bahçelievler muhtar ve ihtiyar heyetinin belirlenmesine etki eder. Aynı şekilde cumhurbaşkanlığı seçiminde cumhurbaşkanının kim olacağını belirlenmesine, genel seçimlerde Çorum ilinden hangi partinin kaç milletvekili çıkaracağını tespitine katkı sağlar. Yurtdışı seçmenleri bakımından en tartışmalı noktalardan birisi burasıdır: Seçmen kütüğü nereye kayıtlı olacak ve icra edilen oy hakkı hangi sonuca (örneğin hangi seçim çevresinde milletvekili çıkarılmasına) etki yapacaktır?

Seçimler, hakkın kullanıcılarının istediği zaman değil, anayasa ve kanunların öngördüğü zamanda yapılmaktadır. Oy hakkının gizliliği, seçimlerin serbestliği, açık sayım ve döküm, yargısal denetim ilkeleri nedeniyle, seçme ve seçilme hakkının alelade bir zamanda ve alelade bir şekilde kullanılması mümkün değildir. İşte seçme ve seçilme hakkının bu özellikleri, devletlerin diaspora seçmeni için özel düzenleme yapmasını zorunlu kılmaktadır. Anavatanda yapılan seçimlerde bile, seçim güvenliğinin kolaylıkla sağlanamaması dikkate alındığında diaspora seçmeninin oy kullanması için, onlara özgü mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca konuyu siyasal katılım ortamı açısından değerlendirmek gerekir. Eroğul'a göre, siyasal katılım ortamı üç boyuttan oluşmaktadır. Bunların ilki hukuki bir çerçevenin varlığı, ikincisi katılmayı destekleyen ideolojik ortam, üçüncüsü ise katılmayı sağlayacak ve yaygınlaştıracak olan iletişim düzeyidir.⁴³ Hukuki çerçeve her devletin kendi yasama organınca, ülkenin ve diasporanın özgül koşulları dikkate alınarak yapılacaktır. Elbette böyle bir hukuki düzenleme ancak diasporanın siyasal katılımını meşru kabul eden demokratik bir anlayış ile mümkün olabilir. Seçimlerin göstermelik yapıldığı otokrasilerde yurtdışı seçmeni ancak anti-demokratik sistemin varlığına hizmet ederse anlamlıdır. Bununla birlikte anavatandan başka bir hukuk düzenine tabi yurttaş kontrol etmek kolay olmayacağından, otoriter devletlerin demokratik devletlere göre daha az tercih etmeleri beklenir.⁴⁴ Her halükârda ortaya çıkacak iradenin yurtdışındaki seçmenin anavatanın yönetimine etki edecek seçimlere katılmasını talep etmek, müsaade etmek ve kolaylaştırmak yönünde olması gerekir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi diasporanın siyasal katılımını sağlayacak geniş bir iletişim ağının kurulmasıdır. İletişimin ve ulaşımın daha sınırlı olduğu dönemlerde diasporanın ilgisini anavatanda yapılacak seçimlere uyandırmak kolay bir şey değil idi. Eski zamanlarda sadece sivil toplum örgütleri ve kapalı cemaatler aracılığıyla

42 Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I)*, Ekin, Bursa, 2011, s. 699-701.

43 Cem Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitapevi, Ankara, 1999, s. 44-45.

44 Vambe, yurtdışındaki yurttaşların Zimbabwe yönetimince "öfkeli sosyal grup" olarak bahsedildiğini, dolayısıyla mevcut yönetimin gurbetçilerin muhalif partilere oy vereceği endişesiyle, yurtdışı oy hakkı meselesini çözmediğini, mevzuatta türlü koşullarla oy hakkının pratikte kullanılmasının imkansız hale getirildiğini anlatmaktadır. Vambe, "Voting Rights...", s. 146.

ilerleyen siyasal iletişim, bugünkü iletişim çağında geleneksel ve sosyal medya aracılığıyla daha hızlı ve etkili bir biçimde yapılmaktadır. Diasporanın seçme ve seçilme hakkından söz etmek için, aynı zamanda diasporanın böyle bir talepte bulunacak bilincinin olması, siyasal iletişim kanallarının açık olması gerekir.⁴⁵

Sonuç olarak diasporanın seçme ve seçilme hakkı, basitçe “bütün vatandaşlar siyasal katılım haklarında eşittir” formülüyle açıklanabilecek nitelikte değildir. Konunun teknik ve sosyal boyutlarının yanı sıra nasıl icra edileceğine yönelik yasal düzenleme de gerekir. Dünyada hala bu mesele üzerine düzenleme yapmayan devletler vardır. Nitekim bir devletin yurtdışı seçmeni kategorisi oluşturacak ölçüde diasporası olmayabilir.⁴⁶ Yahut devletler iç sorunlarıyla uğraşmaktan bu meseleye eğilmemiş olabilirler. Bununla birlikte, konuyu önemli görüp düzenleme yapan devletler, konuyu iki ayrı mesele olarak değerlendirmiştir. Devletlerin büyük bir çoğunluğu yurtdışı seçmenine sadece seçme hakkı tanırken; az sayıda devlet “yurtdışı seçim çevresi” uygulaması ile aynı zamanda seçilme, daha doğrusu yurtdışı seçmenin kendi kendini temsil etmesine olanak sağlamaktadır.⁴⁷

2.1. Dünyada Diasporanın Oy Kullanma Hakkı

Dünyada diasporanın oy kullanma hakkı Roma İmparatoru Augustus’a (iktidarı MÖ 27-MS 14) kadar götürülebilir. Yeni kurulan 28 kolonideki yerel senato üyelerinin Roma şehir yönetimi adayları için oy kullanmalarını sağlamak amacıyla seçim günü mühürlü bir sistemle oylamaya dahil ettiği ve böylece bir oylama sistemi bulduğu iddia edilmektedir.⁴⁸ Elbette bu imparatorun demokratik olmaktan çok siyasi amaçlarına hizmet etmek içindi.⁴⁹

Modern anlamda yurtdışı seçmeni için posta yoluyla oy hakkını ilk olarak 1862 yılında, savaştan askerler için ABD Wisconsin eyaleti tanımıştır.⁵⁰ Askerî amaç olmaksızın posta yoluyla oy kullanmayı yasal hale getiren ilk devlet 1890 yılında Yeni Zelanda olmuştur ve 1902 yılında onu Avustralya takip etmiştir. Ancak bu yıllarda

45 Bu konuda Vambe'nin değerlendirmesi çok önemlidir. Zimbabve'nin ve genel olarak Afrikalı gurbetçilerinin genellikle zor koşullarda ve düşük ücretle çalışan kimseler olduğundan bahisle, yurtdışında yaşayan yurttaşların siyasal katılım sağlama yönündeki yoksunluklarını izah etmeye çalışmıştır. a.k., s. 142.

46 Bu konuda çok ilginç bir çalışma için bkz. Jacobo Hernández Cruz, “Honduras: a decision based on political calculations”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 132-135. Honduras'ta yurtdışı oy hakkı 2000 yılında yasallaşmış ve ilk kez 2001 yılı başkanlık seçimlerinde uygulanmıştır. Yaklaşık 1 milyon Hondurashının yaşadığı ABD'de sadece 10,826 Hondurashlı seçi için kayıt yaptırmış ve bunların ancak %42'si (4.541 seçmen) oy kullanmıştır. Bunun acemilikten kaynaklandığı düşüncesiyle 2005 başkanlık seçiminde aynı uygulama devam ettirilmiştir. Honduras hükümetinin 600.000 Amerikan doları harcadığı yurtdışı oylamasında sadece 11,590 seçmen kayıt yaptırmış ve onların 336'sı oy kullanmıştır.

47 Ayrıntı için ayrıca bkz. Deniz Yıldırım, “Gurbetin Oyları: 7 Haziran'dan 1 Kasım'a Yurtdışı Seçmen Davranışı”, *Alternatif Politika*, C.8, S.6, 2016 (Nisan), s. 382.

48 Ellis, “The history ...”, s. 41.

49 a.k.,s. 41.

50 a.k., s. 41.

Avustralya dışında bir seçmenin oy kullanması pratikte olanaksızdı.⁵¹ Posta yoluyla oy kullanma yöntemi İngiltere tarafından I. Dünya Savaşı boyunca kabul edilmiş, sonrasında askeri personel için vekaleten oy kullanma yöntemini (*proxy voting*) benimsemiştir.⁵²

II. Dünya Savaşı sırasında posta yoluyla askerlerin oy kullanması meselesi pek çok ülkenin gündemine gelmiştir. Bu dönemde Kanada, Fransa ve İngiltere önce askeri personel, sonra onların aileleri ve daha sonra gurbette çalışan tüm devlet memurlarını kapsayacak şekilde posta yoluyla oy kullanma hakkını uygulamışlardır.⁵³ ABD’de federal düzeyde posta yoluyla oy kullanma ile ilgili kanun yurtdışındaki askeri personel için 1942 yılında yapılmış, 1955 yılında diğer devlet görevlileri için genişletilmiş ve 1968 yılında posta yoluyla oy kullanma hakkı yurtdışındaki tüm ABD yurttaş seçmenleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.⁵⁴

II. Dünya Savaşı’ndan sonra genel oyun yaygınlaşması ve dünyada yeni diasporaların oluşması, yurtdışı seçmenin oy hakkını gündeme getirmiştir. Yurtdışı oy hakkının yaygınlaşması, özellikle 1990’lardaki demokratikleşme dalgasıyla ilişkilendirilebilir. Bu gelişme üç aşamalı bir süreçten geçmiştir: 1- Göçmen örgütlerinin oy hakkına yönelik talepte bulunması, 2- Demokratik rejimlerin oy hakkını yeni birey kategorilerine (göçmenlere) yayması, 3- Göçmen haklarına ilişkin yeni uluslararası normların yaygınlaşması.⁵⁵ Eski sömürgeci devletler açısından müstemleke memleketlerle bağlantılarını koparmamak isteğini buna eklemek gerekir. Nitekim müstemlekelerin bağımsızlığa kavuşması II. Dünya Savaşı’ndan sonra peyderpey olmuştur. Örneğin Fransa’nın yurtdışı oy hakkı konusuna eskiden beri ilgi duymasını bu meseleye bağlayabiliriz.

Günümüzde 150’den fazla ülke diasporalarına seçme hakkı tanımaktadır. 1990 yılında sadece 37 ülke diasporalarına oy hakkı tanımaktaydı.⁵⁶ 2007 yılında bu sayı 115 idi.⁵⁷ 2016 yılında 132 ülke yurtdışındaki vatandaşlarına oy kullandırırken; günümüzde (2023) diasporasına seçme hakkı tanıyan ülke sayısı 150’yi geçmiştir.⁵⁸

Yurtdışındaki vatandaşlarına seçim hakkı tanıyan ülkeler, diasporanın oluşumu yönünden iki ana gruba ayrılır. İlk grup, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda gibi eski sömürgeci devletlerin, II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan sömürgelerinde kalan nüfuslarına anavatanlarında katılım hakkı tanınması ile oluşmuştur. İkinci grubu ise, II. Dünya Savaşı sırasında yıkıma uğramış Batı

51 a.k., s. 41.

52 a.k., s. 41-42.

53 a.k., s. 42.

54 a.k., s. 42; Ufiem Maurice Ogbonnaya, “Voting Rights for Members of the Nigerian Diaspora”, *Canadian Parliamentary Review*, Winter 2013, s. 21.

55 Jaulin - Smith, “Diffusion and...”, s. 397.

56 Wellman, “Emigrant Inclusion...”, s. 1.

57 *IDEA Handbook*, s. 12-13.

58 Gündoğmuş, “Yurtdışı Türklerin...”, s. 770.

Avrupa'ya işçi göçü veren ülkeler oluşturur. Göç veren ülkelere Hırvatistan, Tunus ve Türkiye örnek verilebilir.⁵⁹ Bu devletlerin uygulamaları dünyada diğer devletlere de örnek olmaktadır. Örneğin, Sahraaltı Afrika'da 1990 öncesi hiçbir devlet yurtdışında yaşayan vatandaşlarına oy hakkı tanımazken, 2020 yılı itibarıyla 32 ülke bu hakkı tanıy hale gelmiştir.⁶⁰

150 ülkede yurtdışında oy hakkının kullanılması, bu ülkelerin hepsinde mevzuatın ve uygulamanın aynı olduğu anlamına gelmemektedir. 150 ülke mevzuatında bir şekilde yurtdışında yaşayan seçmenlerin oy kullanabileceğine dair hükümler vardır. Öncelikle devletler genellikle tüm seçimlerde oy kullanma hakkı verme eğiliminde değildir. Özellikle yerel seçimlerde yurtdışı seçmenine oy hakkı tanıyan ülke sayısı çok azdır. Navarro, Morales and Gratschew'in 2007 yılında hazırladıkları tablo şu şekildedir:

Tablo-1: Yurtdışı oy hakkının seçim türlerine göre uygulanması

Seçim Türü	Ülkeler
Sadece genel seçimler	Almanya, Angola, Avustralya, Azerbaycan, Bangladeş, Belçika, Birleşik Krallık, Botswana, Çekya, Fiji, Gibraltar, Gine-Bissau, Guernsey, Guyana, Güney Afrika, Hindistan, Hollanda, Irak, Japonya, Jersey, Laos, Marşal Adaları, Nauru, Pitcairn Adaları, Tayland, Umman, Yunanistan, Zimbabwe
Sadece cumhurbaşkanlığı seçimleri	Benin, Bolivya, Brezilya, Çad, Dominik, Ekvador, Fildişi Sahilleri, Honduras, Meksika, Orta Afrika, Panama, Tunus, Venezüella (sadece görevden alma <i>recall</i> referandumunda)
Genel seçimler ve cumhurbaşkanlığı seçimleri	Arjantin, Bulgaristan, Cape Verde, Cibuti, Ekvator Ginesi, Endonezya, Filipinler, Gana, Gine, Gürcistan, Hırvatistan, İsrail, Mozambik, Namibya, Nikaragua, Romanya, São Tomé and Príncipe, Senegal, Singapur, Suriye
Genel seçimler, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlar	Avusturya, Kolombiya, Moldova, Özbekistan, Peru, Polonya, Portekiz, Ruanda, Slovenya, Tacikistan, Ukrayna, Türkiye

59 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 4.

60 Wellman, "Emigrant Inclusion...", s. 1.

Genel seçimler, cumhurbaşkanlığı seçimleri, yerel seçimler ve referandumlar	ABD, Cezayir, Belarus, İrlanda, Rusya, Togo
Genel seçimler ve referandumlar	Cook Adaları, Estonya, İsveç, İtalya, Kanada, Letonya, Macaristan
Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlar	Fransa, Gabon, Kırgızistan, Litvanya, Mali, Nijer, Yemen
Diğer	Bosna-Hersek, Danimarka, Falkland Adaları, Finlandiya, İran, İspanya, İsviçre, İzlanda, Kazakistan, Liechtenstein, Man Adaları, Malezya, Mauritius, Mikronezya, Norveç, Palau, Sudan, Vanuatu, Yeni Zelanda

Kaynak: Navarro, Morales and Gratschew, “External voting: a comparative overview”, s. 15.

Bazı ülkelerin tanıdığı yurtdışı oy hakkı sadece diplomatik çalışanlar, askeri personel veya yurtdışı görevlilerle sınırlıdır. Bangladeş, Fiji, Gana, Guyana, Hindistan, İrlanda, İsrail, Laos, Lesoto, Malezya, Mauritius, Singapur, Güney Afrika, Zimbabve bu ülkeler arasındadır.⁶¹ Afrika'nın güneyindeki devletleri inceleyen Vambe, Lesoto, Uganda ve Zimbabve diasporasının büyümekte olduğunu belirtmekle birlikte, sadece diplomatik görevlilere bu hakkı tanıdığını ve bu hükümetlerin mümkün olduğunca yurtdışı seçmenine engel olmaya çalıştığını kaydetmiştir.⁶² Kenya ise, yurtdışı seçim hakkını yakın komşuları Burundi, Ruanda, Tanzanya ve Uganda ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşayan yurttaşlarıyla sınırlı tutmuştur.⁶³

Bazı ülkeler hukuken yurtdışı seçmenine oy kullanma hakkı tanıdığı halde, bunun pratikte uygulamasını gerçekleştirememiştir.⁶⁴ Örneğin Nikaragua bu hakkı 2012 yılından beri tanımaktadır. Bununla birlikte bir sonraki seçimde diasporanın ancak %12'si oy kullanabilmiştir. Bugün yurtdışında seçmenlerin nerede ve nasıl oy kullanacağı, bunların nasıl sayılacağına dair herhangi bir düzenleme ve uygulama yokken, Nikaragua diasporasının oy hakkından söz edilebilir mi?⁶⁵ Yine Nijerya'da 2010 yılında Seçim Kanununda yapılan değişiklik önerisi gündeme geldiği⁶⁶ ve 2015 yılında yasal düzenlemeler⁶⁷ yapıldığı halde, Nijerya Bağımsız Seçim

61 Carlos Navarro vd., “External voting: a comparative overview”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 17.

62 Vambe, “Voting Rights...”, s. 141.

63 Vambe, “Voting Rights...”, s. 141.

64 Navarro vd., “External voting...”, s. 13-14.

65 Palop-García - Pedroza, “Passed, regulated...”, s. 402.

66 Ogonnaya, “Voting Rights...”, s. 20.

67 Jaulin and Smith, “Diffusion and...”, s. 396.

Kurulu (*Nigeria's Independent Electoral Commission – INEC*) 2023 yılının Şubat ayında yapılacak başkanlık seçiminde, Nijerya'da mukim olmayanların seçimde oy kullanamayacağına karar vermiştir.⁶⁸

Bu aşamada yurtdışı oy kullanma hakkının uygulanmasının anavatanda yapılan seçimlere göre çok daha maliyetli olduğunu unutmamak gerekir. Sandık başında oy kullanılmasını temin edecek görevliler ve gözlemciler atamak, bunların korunması, taşınması çok ciddi maliyetler gerektirmektedir.⁶⁹ Thompson bu maliyet kalemlerini şu şekilde sıralamaktadır: 1- Güvenlik (kişi, yer ve malzeme), 2- Personel (harcırah, eğitim), 3- Mekan maliyeti (kiralanan ofis ve altyapı tefrişatı), 4- Ulaşım (gözlemci ve idarecilerin evsahibi ülkede yaptığı ulaşım), 5- Eğitim materyalleri (yurtdışında oy kullanmaya mahsus), 6- Seçmen kütüğüne kayıt masrafları, 7- Oy kullanma materyalleri (pusula ve diğer kırtasiye), 8- Ulaşım (oy malzemelerinin menşe ülkeden ev sahibi ülkeye taşınması ve geri dönmesi), 9- Medya ve reklam (bilinçlendirme) masrafları, 10- İletişim masrafları (uluslararası telefon görüşmeleri vb), 11- Gözlemci maliyetleri (uluslararası, siyasi partiler vs), 12- Eş örgütlerin (ev sahibi ülkede bu organizasyonu yürütecek) uygulama masrafları.⁷⁰

Oy hakkının yurtdışı temsilciliklerde icra edilmesi, oy kullananlar bakımından da ciddi maliyetler oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye'de 14 Mayıs 2023 seçimlerinde yurtdışı katılımın yurtiçi seçmen katılımına göre çok daha düşük olmasında en önemli sebeplerden biri, yurtdışı seçmenin sandık kurulan temsilciliklere ulaşmada yaşadıkları güçlük ve maliyettir. Evinin en yakınındaki ilkokul veya lisede oy kullanabilmek ile yabancı bir devlette sadece sınırlı sayılarda belli noktalarda kurulan sandıklarda sıra bekleyerek oy kullanmak birbiriyile kıyas götürmez uygulamalardır.

Diasporanın oy kullanma hakkı iki aşamalı bir politika süreci gerektirir: Birincisi yurtdışı seçmenlerin oy hakkını düzenleyen mevzuatın yapılması, ikincisi bunun pratikte uygulanmasını sağlayan düzenlemelerin yapılarak, mevzuatın hayata geçirilmesi.⁷¹ Palop-García and Pedroza bunu üç aşama olarak şu şekilde tabloşturmuşlardır:

68 Chiamaka Okafor, "2023: INEC chair at Chatham House, explains why Nigerians in diaspora can't vote", *Premium Times*, January 17, 2023. <https://www.premiuntimesng.com/news/headlines/576310-2023-inec-chair-at-chatham-house-explains-why-nigerians-in-diaspora-cant-vote.html> Erişim tarihi: 15 Nisan 2023

69 Yurtdışı oylamanın maliyetiyle ilgili bkz. Judy Thompson, "The implementation of external voting", *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 118.

70 Thompson, "The implementation...", s. 118-119.

71 Wellman, "Emigrant Inclusion...", s. 5.

Tablo-2: Yurtdışı oy hakkının uygulanmasında üç aşama

Aşamalar	(1) Yasalaşma	(2) İdari düzenleme	(3) Uygulama
	<i>Yurtdışı oy hakkının genel hatları</i>	<i>Yurtdışı oy hakkının net çizgileri</i>	<i>Seçim çağrısı</i>
Kararlar	<ul style="list-style-type: none"> ● Seçme ve/veya seçilme hakkı ● Seçimin türü (cumhurbaşkanlığı, parlamento, referandum) ● Seçimin düzeyi (yerel, bölgesel, ulusal) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Oylama yöntemi ● Seçmen kütüğüne kayıt ● Yurtdışında siyasal yarış 	<ul style="list-style-type: none"> ● Oy sandıkları ● Posta yoluyla oy kullanma ● Siyasal bilinçlendirme ve kampanyalara katılım

Kaynak: Palop-García and Pedroza, “Passed, regulated, or applied?”, s. 404.

Palop-García ve Pedroza 15 Latin Amerika ülkesi üzerinde inceleme yapmışlardır. Çıkarıdıkları tabloya göre Kolombiya (1961), Brezilya (1965), Peru (1980), Honduras (1981) yılında yasal düzenleme yapmışlardır. Diğer Latin Amerika ülkelerinde yasal düzenleme 1990’lar sonrasındır. Birkaç devlette yasalaştırma, idari düzenleme ve uygulama süreçleri birbirine yakın yıllardır, pek çoğunda ise bu süreçler çok uzaktır. Örneğin Brezilya’da 1965 yılında yasal düzenleme varken, bunun düzenlemesi 1985, uygulaması 1989 yılını bulmuştur. Bolivya’da 1991 yılında yapılan yasal düzenlemeden 18 yıl sonra 2009 yılında idari düzenleme ve uygulama yapılabilmektedir.⁷²

Demokratik devletler diasporalarının katılımını artırmak ve uygulamada kolaylık sağlamak için çeşitli yöntemleri uygulamaya koymuşlardır. Almanya, Kanada, İtalya gibi ülkelerde mektupla; Avustralya, Japonya ve Fransa gibi ülkelerde ise, sandıkta, mektupla, elektronik oylama ve vekâleten oy kullanmak mümkündür. Rusya, Arjantin gibi ülkelerde sadece sandıklarda oy kullandırma uygulaması söz konusudur. Türkiye, diasporasına mektupla (298 SK m. 94/B) ve elektronik oylama yoluyla (298 SK m. 94/D) oy kullandırmaya müsait bir hukuki düzenlemeye sahiptir, ancak uygulamada sadece sandıkta oy kullandıran ülkelere dendir.

Son olarak siyasal partilerin yurtdışı seçmenlerin oy hakları konusunu ele almak gerekir. Siyasal partilerin yurtdışı oy hakkını niçin destekledikleri ya da karşı çıktıklarını sistematik bir şekilde açıklamak için Østergaard-Nielsen, Ciornei

72 Palop-García - Pedroza, “Passed, regulated...”, s. 405.

ve Lafleur tarafından bir araştırma yapılmıştır.⁷³ Yurtdışı oy hakkıyla ilgili literatür, gurbetçilere oy hakkı veren ülkelerdeki artışa üç temel gerekçe göstermektedir; demokratikleşmenin bir parçası olarak oy hakkını genişletme, bölgesel politikalarından etkilenme ve iyi organize olmuş göçmen lobilerinin sürece katkıları.⁷⁴ Siyasi partilerin yurtdışı oy hakkını desteklemeleri ve karşı çıkmalarındaki saikleri tabloştürmüştür. Makalenin konusunu aşması bakımından aşağıda sadece tabloya yer veriyoruz (bkz. Tablo-3). 4.2. başlığında Türkiye’de siyasi partilerin görüşlerinin çerçeveselendirilmesi bakımından bu tablo yararlı olacaktır.

Tablo- 3: Siyasi partilerin parlamento söylemlerinde yurtdışı oy hakkına yönelik genel ve özel çerçeveler

Genel Çerçeve	Özel Çerçeve	Örnekler
Halka ilişkin	Mekânsal	Bazı seçmenler anavatanda hiç yaşamamıştır. Bu seçmenler, kendi seçtiklerinin kararlarından etkilenmezler.
	Etnik	Ortak kader. Yurtdışından oy kullanmak vatan bilicini/ulusal kimliği yaşatır.
	Çıkar grupları	Gurbetçilerin anavatanlarına karşı hakları ve yükümlülükleri (vergileri) vardır. Göçmenlerin talepleri
Demokratik-Eşitlikçi	İnsan hakları	Genel oy hakkı. İleri demokrasi.
	Eşitlik	Göçmen oyu karşılığında gurbetçi oyu. Gurbetçilerle diğer yurttaşlar arasında eşitlik.
Seçim bütünlüğü	Süreç güvenliği	Hilelere karşı önlemler. Müşahitlik (yurtdışındaki süreçlerin denetimi).
	Gurbetçi güvenliği	Çifte sadakat. Güzergahtaki ülkelerle iş birliği.

73 Eva Østergaard-Nielsen vd., “Why do parties support emigrant voting rights?”, *European Political Science Review* (2019), s. 1.

74 a.k., s. 2.

Yararcılık	Küresel diaspora	Ekonomik kaynak. Network
	Parti çıkarları	Otoriter partiler, seçim kayıpları bekledikleri için dış oylamayı engeller. Muhafif partiler, seçim kazanmayı bekledikleri için dış oylamayı desteklerler.
	Gurbetçi katılımı	Yurt dışından oy kullanmak için gurbetçiler çaba sarfeder. Teknik çözümler katılımı artırır.
Politika öğrenme	Politika öğrenme	Komşu ülkenin mevzuatı daha iyi. Yasal normların ihdası için sınırların ötesine bakma gerekliliği.

Kaynak: Østergaard-Nielsen, Ciornei and Lafleur, “Why do parties support emigrant voting rights?”, s. 6.

Østergaard-Nielsen, Ciornei ve Lafleur Genel olarak şu bulgulardan bahsedilebilir. Sağ partiler sol partiler yurtdışı oy hakkını daha çok desteklemektedir. Evrenselci bir siyasi oy hakkı anlayışına dayanan insan hakları çerçevesi, sol ve merkez sağ partiler tarafından eşit derecede desteklenmektedir. Eşitlik argümanı, merkez sağın aynı yurttaşlar arasında eşitliği savunması anlamında farklı şekilde yorumlanırken, sol görüşlü partiler, azınlık bir durumda olan gurbetçilerin oy kullanma haklarını onların oy hakkının genişletilmesi ihtiyacıyla ilişkilendirir.⁷⁵

Siyasi partilerin yurtdışı oy hakkına yaklaşımının genellikle pragmatik olduğu ileri sürülebilir. Daha açık bir anlatımla bir siyasi parti gurbetçilerden destek bulacağına inanıyorsa, bu hakkın getirilmesi için çaba sarfeder, eğer kendi yararına olmayacaksa karşı çıkar yahut en azından çekimser kalabilir. Nitekim 1980’lerde Birleşik Krallık’ta Muhafazakâr hükümet, denizaşırı ülkelerde yaşayan İngiliz yurttaşlarının oy kullanma hakkının kendi avantajına olacağını öngörerek bu hakkı yasalaştırdı. Ancak denizaşırı ülkelerde seçmen kayıtların çok düşük olması nedeniyle hayal kırıklığı yaşadı. Oy kullanmak için yurtdışındaki azami ikamet süresinin beş yıldan 25 yıla çıkarılması bile partiye beklediği siyasi faydayı getirmedi.⁷⁶

Sonuç olarak, dünyada diasporanın yaygınlaşması, diasporanın haklar ve yükümlülükler sahibi olduğu anavatanlarıyla bağlarını koparmama ve hatta güçlendirme isteği, yurtdışında bulunan seçmenlerin taleplerini daha canlı ve yaygın hale getirmiştir. Bu yönde uluslararası teamüllerin oluşmaya başlaması ve yurtdışı

75 Østergaard-Nielsen vd., “Why do...”, s. 16.

76 Ellis, “The history...”, s. 43-44.

oy hakkı tanınmanın demokratikleşme göstergesi sayılması, bugün dünyadaki pek çok devletin bu hakkı tanınmasına vesile olmuştur. Ancak tanımak tek başına yeterli değildir. Yurtdışı seçmenlerin oy hakkını icra edebilecek şekilde idari düzenlemelerin yapılması ve uygulamanın gerçekleşmesi gerekir.

2.2. Dünyada Yurtdışı Seçim Çevresi Uygulamaları

Dünyada bazı ülkeler diasporasına sadece oy kullanma hakkı tanımamış, temsilde adalet ilkesinin gereğini yerine getirmek için parlamentolarında temsil edilme hakkını da sunmuşlardır. Bu devletlerin çoğu “yurtdışı seçim çevresi” (*external constituency*), yani yurtdışını ayrı bir seçim çevresi olarak değerlendirerek, burada kullanılan oyların doğrudan doğruya diasporanın kendi içinden temsilci çıkartarak, ulusal parlamentolarda temsil edilmelerine olanak sağlamıştır. Günümüzde diasporasına hem seçme hem de seçilme hakkı tanıyan “Hırvatistan, Fransa, İtalya, Portekiz, Cezayir, Cape Verde, Mozambik, Kolombiya, Ekvator, Tunus, Makedonya, Dominik Cumhuriyeti, Romanya, Litvanya, Senegal, Mali, Moritanya ve Gine-Bissau” dan oluşan toplam 18 ülke vardır.⁷⁷ Bu ülkeler diasporaların temsilini sağlamak için seçim çevreleri oluşturmuşlar kontenjanlarla vekil sayılarını da belirlemişlerdir.

Portekiz hem sömürgelerinde bağımsızlık sonrası oluşan diasporası, hem de işçi göçü verdiği için iki türlü oluşan bir diasporaya sahiptir. Portekiz, yurtdışındaki vatandaşları için seçme ve seçilme hakkı getiren (yurtdışı seçim çevresi kuran) ilk ülkedir (1976) ve diğer ülkeler yurtdışı seçim çevresi oluşturmada Portekiz’i takip etmişlerdir.⁷⁸ 1974 “Karanfil Devrimi” ile demokrasisini kuran Portekiz, yeni anayasasında vatandaşlarına yaşadıkları yere bakmadan diğer bir deyişle ayırım gözetmeden parlamento seçimlerinde oy kullanma ve temsil edilme hakkı tanımıştır. Bu uygulama 1976 yılında devrimden sonra yapılan ilk seçimden itibaren uygulanmıştır. Portekiz Anayasası, yurtdışında yaşayan Portekizlileri temsil etmek üzere dört milletvekili kontenjanı ayırmıştır. Uygulanmasında Temsilciler Meclisi için 1980 yılından itibaren belirlenen iki yurtdışı seçim çevresinde (Avrupa ve Dünya’nın geri kalanı), ikişer milletvekili, nispi temsil sistemine göre seçilmektedir.⁷⁹ Oy verme işlemleri için parlamento seçimlerinde sadece mektupla oy kullanılırken, başkanlık ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise, sandık başında şahsen oy kullanma zorunluluğu vardır.⁸⁰

II. Dünya Savaşından sonra Fransa’da Dördüncü Cumhuriyetin kurulması ile hazırlanan yeni anayasada (1946), yeni parlamentonun Ulusal Meclis ile Danışma Meclisinden oluşan iki meclisli olacağı ve diasporasının da Danışma Meclisinde 3

77 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 27.

78 Mégret - Girard, “Diasporas, Extraterritorial...”, s. 186.

79 Hüdai Şencan, *Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşların Parlamentoda Temsili* (Yayınlanmamış rapor), TBMM, Ankara, 2014, s. 4.

80 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 54-65.

temsilci ile temsil edilme hakkı sağlanacağı⁸¹ yer almıştır. Fransa'nın diasporasına ulusal mecliste temsil hakkı verilmesi kararında “diasporanın Fransa'yı Nazi işgalinden kurtarmaya çalışan direniş hareketinde oynadığı muazzam rolün”⁸² etkisi önemli olmuştur. Fransa, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde gerçekleştirdiği bu adım ile önce 1948 yılında Fransız Danışma Meclisi'nde ve daha sonra da 2012 yılından itibaren Ulusal Meclis'te diasporasının temsil edilme hakkını hayata geçirmiştir.⁸³ “Yurtdışındaki Fransızlar Üst Kurulu”, 2004 yılında “Yurtdışında Yaşayan Fransızlar Meclisi” adını almış ve Meclisin üye sayısı 2009 yılında 55'ten 155'e çıkarılmıştır. Üyeleri yurtdışında yaşayan Fransız vatandaşlarınca seçilen bu Meclis, kendi üyelerinden diasporayı temsil edecek olan 12 senatörü seçmektedir. Diğer yandan, diaspora kendilerini temsil edecek olan 11 milletvekilini yurtdışında bulunan 11 seçim bölgesinden (dar bölge) iki türlü seçimlerle doğrudan seçer. Seçilen milletvekilleri aday oldukları ve seçildikleri bölgeyi temsil ederken,⁸⁴ diasporayı temsilen seçilen senatörler belirgin bir coğrafi bölgeyi temsil etmemektedirler.⁸⁵

İtalya'da 1955 yılında neo-faşist MSI (*Movimento Sociale Italiano*) tarafından teklif edilen diasporanın temsili konusu sağ-muhafazakâr siyasetin oylarını arttırmak için bir manevra olarak algılandığından, sol siyasetin kesin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Savaş sonrası İtalya'daki en büyük parti olan Hristiyan Demokrat Parti de bu öneriyi sıcak bakmamıştır. Ancak diaspora temsil hakkı sol siyasetin ve Hristiyan demokratların tavrını yumuşatmasıyla 2001 yılında yasalaşabilmiştir. Bu değişiklik ile yurtdışında yaşayan İtalyan vatandaşlarına hem parlamentoda hem de senatoda temsil hakkı verilmiştir.⁸⁶ İtalya, yurtdışında dört seçim bölgesi oluşturmuştur. 2006 yılında yapılan seçimlerde diaspora tarafından on iki vekil ve altı senatörün İtalyan Parlamentosu'na seçilmesi ile diaspora temsili fiilen başlamıştır. Parlamentoda toplam sandalye sayısını değiştirmeden diaspora vekillerini meclise almak için coğrafi seçim bölgeleri yeniden belirlenmiştir.⁸⁷ Uygulamada önce her seçim bölgesine 1 senatör ve 1 milletvekili verildikten sonra diğer senatörlük ve milletvekillikler oy dağılımına göre yapılmaktadır.⁸⁸ Diasporanın seçmen davranışları konusunda İtalya örneğini ilginç kılan olgu, genellikle sağ muhafazakâr partilere oy vereceği sanılan diaspora seçmeninin İtalya'da sürpriz yapması ve 2006 seçimlerinin sonuçlarını yurtdışı oyların tam tersi yönde belirlemesi olmuştur. Ülke içindeki oylar sayıldığında temsilciler

81 a.k., s. 17-18.

82 Laguerre, *Avrupa'da Parlamento...*, s. 119.

83 a.k., s. 112.

84 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 21-24.

85 Laguerre, *Avrupa'da Parlamento...*, s. 127.

86 Elisa Arcioni, “Representation of Italian Diaspora”, University of Wollongong, Avusturalya, 2006, s. 3. <https://ro.uow.edu.au/lawpapers/28/> (Erişim: 24.09.2021)

87 Laguerre, *Avrupa'da Parlamento...*, s. 62-63.

88 Necati Anaz, “Tunus Demokratikleşme Sürecinde Yurt Dışı Seçim Çevresi Sistemi”, *Tunus'ta Toplum ve Siyaset*, ed. Gökhan Bozkuş, Necmettin Erbakan Üniversitesi NEÜ Yayınları, Konya, 2020, s. 75-76.

meclisinde merkez-sol ittifakın adayı Prodi salt çoğunluk sağlamıştır, ancak Senato’da merkez-sağ koalisyon adayı Berlusconi bir sandalye ile önde çıkmıştır. Yurtdışından gelen oylarla muhalefetteki merkez-sol ittifakın adayı Prodi, 4 senatörlük kazanmış ve burada sadece bir senatör çıkartan Berlusconi’nin önüne geçmiş ve parlamentonun her iki kanadında da çoğunluğu elde etmesiyle iktidar el değiştirmiştir.⁸⁹

Tunus diasporası ile Türk diasporasının her ikisi de işçi göçü ağırlıklı oluşan diasporalardır.⁹⁰ Tunus, dünyada diasporasına parlamentosunda en yüksek temsil oranı sunan ülke durumundadır. Diasporaya oy hakkı verilmesi 1989 yılında gerçekleşmiştir. İktidardaki Bin Ali’nin 2011 yılında başlayan direnişler sonrasında kaçması ile Tunus, siyasal rejimini yeniden inşa etme gereği duymuştur. Arap Baharı sonrasında Tunus’un siyasal yapılanmasına diasporanın katkısını sağlama isteği, ulusal mecliste temsil hakkı tanınmasında önemli rol oynamıştır. Yeni oluşturulan siyasal rejime yönelik diasporanın yoğun talepleri doğrultusunda 217 sandalyeli parlamentoda 18 sandalye (yüzde 8,3 oranında) yurtdışında yaşayan Tunuslulara ayrılmış ve bu sayı kanunla sabitlenmiştir. Diasporasının seçme ve seçilme hakkını kullanılması için; yurtdışı, 6 seçim bölgesine ayrılmıştır. Tunus diasporasına konsolosluklarda seçmen kaydı yaptırarak seçimlerde oy kullanma hakkı tanımaktadır.⁹¹

Hırvatistan, Soğuk Savaşın bitiş döneminde içinde yer aldığı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin parçalanma sürecinde gerçekleştirilen 1990 seçimlerinden hemen sonra 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık mücadelesinde başı çeken Hırvat Demokratlar Birliği, Yugoslavya döneminde yurtdışındaki Hırvatları politik muhalefet hareketinde örgütlemiş ve bağımsızlık sonrasında, diasporanın yapılan seçimlerde temsilini hayata geçirmiştir. Bu sebeple diasporayı temsil eden neredeyse tek parti durumuna gelmiş ve diasporaya ayrılan tüm milletvekilliklerini tek başına kazanma şansına sahip olmuştur.⁹² 1995 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde ilk kez Hırvat diasporası oy kullanmış ve 12 vekil ile temsil edilmişlerdir.⁹³ Diaspora seçim çevresinde şimdilerde katılımın az olması nedeniyle 3 milletvekilliği ayrılmış durumdadır.⁹⁴

Yurtdışı seçim çevresi uygulamasını anlatırken, diaspora sahibi ülkelerin politikalarından tek taraflı bahsetmek yeterli olmayacaktır. Ev sahibi ülkelerin tutumlarından da kısaca söz etmek gerekecektir. Günümüzde pek çok devlet, kendi ülkelerindeki siyasal faaliyetleri bir egemenlik meselesi olarak görmektedir. Yurtdışı oylamada yetkinin hangi ülkede olduğu yolunda, henüz uluslararası hukuk kuralları

89 Arcioni, “Representation of...”, s. 4.

90 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 3.

91 a.k., s. 127-134.

92 a.k., s. 85-94.

93 a.k., s. 98.

94 <https://croatia.eu/index.php?view=article&id=26&lang=2> (Erişim 25.09.2021).

netleşmiş değildir.⁹⁵ Ev sahibi hükümetlerin kendi topraklarında yapılacak seçimlere ilişkin uygulamalar halihazırda çok belirgin değildir.⁹⁶ Ülkelerin yaklaşımları toprak büyüklüğü, kültür, dil ve altyapının yanı sıra gelişme düzeyleri, hükümet türü, dış ilişkiler, insan hakları standartları ve demokratikleşme dereceleri bakımından farklılık göstermekle birlikte; ev sahibi hükümetler genellikle güvenlik, istikrar ve egemenlik konusunda aynı endişeleri taşırlar. Bu endişelerin her biri, yabancı bir ülkenin siyasi faaliyetinin ev sahibi ülkenin topraklarında meydana geldiği fikrine karşı direnç göstermelerine sebep olur.⁹⁷ Örneğin 14 Mayıs 2023 seçimlerinde Türkiye hükümeti, mevcut başkonsolosluklara uzak bölgelerde oturan seçmenlere daha yakın merkezlerde ilave sandık kurulması talebini Alman yetkililere iletmesine rağmen, Alman hükümeti Türkiye'nin sadece 13 başkonsolosluk ve 3 fahri konsolosluk bulunan kentlerde sandık kurmasına onay verilmiş ve başka kentlerde seçim merkezleri kurulmasına gerek olmadığını Türk hükümetine bildirmiştir.⁹⁸

Ev sahibi ülke olma hususunda en erken tavır alan ülkelerden biri Kanada'dır. Kanada kendi topraklarında başka ülkelerin seçimlerinin icra edilmesine hep temkinli yaklaşmıştır. Yabancı konsolosluklar ve büyükelçiliklerin diplomatik dokunulmazlığına saygı göstererek, posta yoluyla ve diplomatik temsilciliklerde oy kullanmaya müsaade etmiş, ancak yabancı devletlerin kendi sınırları içinde seçim kampanyaları yürütmesine veya yabancı siyasi partiler ve hareketler kurmasına izin vermemiştir.⁹⁹ Kanada hükümeti 2008 yılında bu politikasını biraz daha keskinleştirerek; diğer ülkelerin Kanada'yı yurtdışı seçim çevresi olarak gösterme taleplerini reddetme yoluna gitmiştir. Hükümete göre, bu Kanada'nın egemenliğini koruma ve içişlerine müdahaleyi azaltma amacı taşımaktadır. Nitekim yabancı bir devletin Kanada'yı tek taraflı olarak seçim çevresi ilan etmesi ve bu yolla seçilmişlerin yabancı bir devletin parlamentosunda Kanada vatandaşlarını temsil hakkı elde etmesi, egemenlik hakkının ihlali olarak görülmektedir.¹⁰⁰ Öte yandan, Kanada hükümeti başka ülkelerdeki siyasal çekişmelerin Kanada topraklarına taşınmasını, toplumsal barış, uyum ve entegrasyon açısından doğru bulmamaktadır.¹⁰¹

Sonuç olarak, yurtdışında yaşayan yurttaşlara parlamentoda temsil hakkı tanımak dünyada az sayıda ülke tarafından benimsenmiş ve giderek yaygınlaşacağı anlaşılan bir uygulamadır. Öte yandan, temsil işinin sadece matematik hesabı olmadığını, temsil-mekân ilişkisi ile temsilci-temsil edilen ilişkisini hep birlikte

95 Brett Lacy, "Host country issues", *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, ed. Komisyon, Stockholm: International IDEA, 2007, s. 138.

96 a.k., s. 138.

97 a.k., s. 138.

98 <https://www.voaturkce.com/a/almanyadan-ek-secim-merkezlerine-veto/7068337.html> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023

99 Mégret - Girard, "Diasporas, Extraterritorial...", s. 191.

100 a.k., s. 192-193.

101 a.k., s. 193.

düşünmek gerekir. Ayrıca yurtdışı temsilciliklerde kurulan sandıktan öte, farklı bir ülkede yaşayanlar ile ulusal parlamento arasında bir bağ oluşacağı, siyasetçilerin diplomatik temsilciliklerin dışına taşarak, başka bir ülkenin topraklarında siyaset yapacakları şimdiden bilinmesi gereken meselelerdir. Dolayısıyla meseleyi tek taraflı olarak düşünmek yetmez, toprakları seçim çevresi ilan edilen ülkenin egemenlik haklarını da göz önünde bulundurmamak gerekir.

3. TÜRKİYE DİASPORASININ SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

Anayasa'nın 10. maddesi uyarınca herkes kanunlar önünde eşittir. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre, vatandaşlık doğumla veya sonradan belli koşullar yerine getirilerek kazanılabilir. Vatandaşlar seçim kanunlarında yer alan seçme ve seçilme şartlarına sahip oldukları takdirde, bu haklardan eşit bir şekilde yararlanabilirler. Ancak söz konusu seçme ve seçilme hakkı olduğunda işler biraz çetrefilleşmektedir. Zira doğası gereği bu haklar ancak kanunun öngördüğü bir zamanda ve belirli koşullar içinde yerine getirilebilir. İşte bu durum yurtdışı seçmenlerinin bu haklarını kullanmasını zorlaştırmakta, mutlaka özel bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

3.1. Türkiye Diasporasının Oy Hakkının Tarihsel Süreci

Türkiye'de diasporanın oy kullanma hakkının ilk kez gündeme gelmesi, 1960'ların başından itibaren yurtdışına kitlesel iş göçünün başlaması ile olur. 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununda yurtdışı seçmenleriyle ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Yurtdışında seçmen sayılarının artmasıyla CHP İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in girişimleri olmuştur. Ülker, yurtdışında bulunan yurttaşların oy kullanma hakkını mümkün kılmak için 1965 yılında bir kanun teklifi vermiştir. Kendisi konuyu Meclis gündemine taşıyan ilk kişidir.¹⁰² Ülker, 1966 ve 1975'te aynı teklifi tekrar Meclis gündemine taşımıştır. 1977 seçimlerinden sonra Mecliste yer almayan Ülker'den sonra bu defa CHP'li milletvekili arkadaşları Tığlı ve Köylüoğlu aynı teklifi Meclise taşımışlardır. 1985'e gelindiğinde ise, benzer konuda Halkçı Parti milletvekili F.Ş. Ögünç bir kanun teklifi sunmuştur.¹⁰³

1986'da 298 sayılı kanunla ilgili değişiklik yapıldığı esnada Sosyal Demokrat Halkçı Parti yurtdışı sandık önerisi sunmuştur. 3270 sayılı kanun ile 298 sayılı *Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*da yapılan değişiklik ile seçmen kütüğüne yazılmayan ve yurtdışında 6 aydan fazla ikamet eden seçmenlerin, milletvekili genel seçimlerinin yapılacağı günün 70 gün evvelinden başlamak üzere yurda giriş veya çıkış yaptıkları gümrük kapısında kurulacak seçim sandıklarında oylarını kullanabilecekleri düzenlenmiştir. Gümrük kapılarında oy verme işlemi 2008 tarih ve 5749 sayılı kanun ile 45 gün öncesine çekilmiştir.

Gümrüklerde oy kullanma hakkı daha sonra yeterli görülmediğinden genel seçimlerde oy kullanma hakkı, 1995 yılında Anayasa'nın 67. maddesinde yapılan

102 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 33-34.

103 a.k, s. 40-41.

değişiklik ile düzenlenmiştir. Bu anayasal düzenlemenin uygulanması için 1995 yılında çıkarılan 4121 sayılı kanunun geçici 2. maddesiyle yurtdışında yaşayan vatandaşlara, buldukları ülkede de oy kullanabilmeleri hükme bağlanmış; seçimlerin düzenlenme yetkisi ise YSK'ya verilmiştir. Ancak gerekli yasal değişiklik yapılmadığından ve Dışişleri Bakanlığı ve YSK'nın güvenlik endişeleri yüzünden gümrüklerde oy kullandırma uygulaması devam ettirilmiştir.

Yurtdışında diplomatik temsilciliklerde sandık kurulması yoluyla oy kullanımı, ancak 2008 yılında yapılan yasal değişiklik ile mümkün olmuştur. 22 Mart 2008 tarihinde çıkartılan 5749 sayılı kanunla, 298 sayılı *Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*da yapılan değişiklikle, yurtdışı ilçe seçim kurulu kurulması kararı alınmıştır. Yurtdışı seçmen kütüğü oluşturulması ile oy verme yöntemleri olarak da yurtdışında kurulan sandıklarda oy verme, mektupla oy kullanma, gümrük kapılarında oy verme veya elektronik oylama gibi imkânlar tanımlanmıştır. 2008 yılında 298 sayılı kanunda yapılan düzenlemeye rağmen, yetkili kılınan YSK ilk seçimlerde yeterli altyapısal düzenlemeyi sağlayamadığından, 2014 yılına kadar bir önceki uygulama devam etmiştir. Yurtdışı seçmenlerinin buldukları ülkelerdeki Türk diplomatik temsilciliklerinde kurulan sandıklarda oy kullanma hakkı ancak 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hayata geçirilmiştir. Bu seçimde yurtdışında yaşayan yurttaşlar 54 ülkede ve 103 noktada kurulan sandıklarda, ilk defa oy kullanmışlardır.¹⁰⁴

Türk diasporası gümrüklerde oy kullanırken yüzde 10 seviyesini geçemeyen oy kullanma oranları, yurtdışı temsilciliklerde kurulan sandıklarda oy kullanmanın başlaması ile artmış; her ikisi de 2015 yılında yapılan, 25. dönem seçimlerinde %36,84; 26. dönem seçimlerinde %44,78; 2018 yılında yapılan 27. dönem milletvekili genel seçimlerine katılım oranı ise %50,09 olarak gerçekleşmiştir.¹⁰⁵ 14 Mayıs 2023 günü yapılan 28. dönem milletvekili genel seçimlerine katılım ise %53,80 oranında olmuştur. Katılım oranları son iki seçimdir %50 üzerinde olmuştur ve bir sonraki seçimlerde katılımın yükseleceği tahmin edilmektedir.

3.2. Türkiye Diasporasının Oy Hakkının Uygulanması

Yurtdışı seçmenler, milletvekili genel seçimi, Cumhurbaşkanı seçimi ve halkoylamasında (*referandum*) oy verebilirler (298 SK m. 94/A, 3. fıkra). Yurtdışı seçmenleri için ayrıca “Yurt dışı seçmen kütüğü” oluşturulur (298 SK Geçici m. 23). Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulu kurulur (298 SK m.10/1). Yurtdışı seçmenleri oylarını ikamet ettikleri ülkede konsolosluklarda kurulan sandıklarda veya gümrük kapılarına kurulan sandıklarda kullanabilirler.

Cumhurbaşkanı seçimi ve halkoylamasında oylar ülke genelinde hesaplandığı

104 a.k, s. 143.

105 <https://ysk.gov.tr/> (Erişim 3.9.2022).

için yurtdışından gelen oylar diğerlerine eklenerek kolayca hesaplanabilir. Öte yandan milletvekili seçiminde oylarının dağılımı oldukça karmaşıktır.

Bir seçim çevresinde milletvekili dağılımının yapılması 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanununun* 34. maddesine göre yapılmaktadır. Yurtdışı seçmenlerin oylarıyla ilgili ne 2839 SK ne de 298 SK'nda herhangi bir düzenleme yoktur. Bu oyların diğer oylara eklenmesi Yüksek Seçim Kurulu'nun genelge ve kararlarıyla yapılmaktadır. Örnek olarak 29 Mart 2015 tarihli 25. *Dönem Milletvekili Genel Seçiminde "İl Seçim Kurullarının Seçim Sonuçlarına İlişkin Görevleri ile Yurt Düzeyi Seçim Sonuçlarının Belirlenmesinde Uygulanacak Esas ve İlkeleri" gösterir 136 sayılı Genelgede*¹⁰⁶ verilen örnek aşağıda sadeleştirilerek verilmiştir.

Varsayılan veriler:

Yurt içinde kullanılan geçerli oy sayısı	40.000.000
Yurtdışında kullanılan geçerli oy sayısı	1.000.0000
Türkiye geneli toplam geçerli oy sayısı	41.000.000
Ç-1 seçim çevresi yurt içi geçerli oy sayısı	1.500.000
Ç-2 seçim çevresi yurt içi geçerli oy sayısı	320.000
P1 Ç-1 yurt içi geçerli oy toplamı	275.000
P1 Ç-2 yurt içi geçerli oy toplamı	120.000
P1 yurtdışı geçerli oy toplamı	400.000
P2 Ç-1 yurt içi geçerli oy toplamı	350.000
P2 Ç-2 yurt içi geçerli oy toplamı	80.000
P2 yurtdışı geçerli oy toplamı	250.000

106 <https://www.ysk.gov.tr/doc/genelge/dosya/1866/2015MV-Genelge136.pdf> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023 <https://www.ysk.gov.tr/doc/genelge/dosya/1866/2015MV-Genelge136.pdf>

1. Adım: Kat sayının tespiti

Seçim çevresine yansıtılacak oy miktarı hesabında kullanılacak katsayı (K)

Yurtdışı oyu/Yurtiçi oyu (1.0000.000/40.000.000 = 0,025)

(K) = 0,025

2. Adım: Seçim çevresine eklenecek oy miktarı

Ç-1 seçim çevresi yurt içi geçerli oy sayısı x (K)

1.500.000 x 0,025 = 37.500

Ç-2 seçim çevresi yurt içi geçerli oy sayısı x (K)

320.000 x 0,025 = 8.000

3. Adım: Seçim çevresinin milletvekili hesabına esas yurtdışı oyları eklenmiş hali

Ç-1 seçim çevresi yurtdışı oyları eklenmiş hali: 1.500.000+37.500 = 1.537.500

Ç-2 seçim çevresi yurtdışı oyları eklenmiş hali: 320.000+8.000 = 328.000

4. Adım: Partinin yurtdışı oy oranının tespiti

P1 yurtdışı oy oranı (O) = Yurtdışı oyu/Yurtdışı toplam oyu

400.000/1.000.000=0,40

P2 yurtdışı oy oranı (O) = Yurtdışı oyu/Yurtdışı toplam oyu

250.000/1.000.000=0,25

5. Adım: Partiye eklenecek yurtdışı oy miktarı

Ç-1 seçim çevresine eklenecek yurtdışı oyu x (O)

P1: 37.500x0,40= 15.000

P2: 37.500x0,25= 9.375

Ç-2 seçim çevresine eklenecek yurtdışı oyu x (O)

$$P1: 8.000 \times 0,40 = 3.200$$

$$P2: 8.000 \times 0,25 = 2.000$$

6. Adım: Partinin milletvekili hesabına esas yurtdışı oyları eklenmiş hali

Ç-1 Yurt içi geçerli oy toplamı + Partiye eklenecek yurtdışı oy miktarı

$$P1: 275.000 + 15.000 = 290.000$$

$$P2: 350.000 + 9.375 = 359.375$$

Ç-2 Yurt içi geçerli oy toplamı + Partiye eklenecek yurtdışı oy miktarı

$$P1: 120.000 + 3.200 = 123.200$$

$$P2: 8.000 + 2.000 = 82.000$$

Hesaplamalar sonucu şu iki tablo ortaya çıkmaktadır:

Ç-1 Seçim çevresi

Parti Adı	Yurtiçi toplam oy sayısı	Yurtdışı toplam oy sayısı	Toplam oy sayısı
P1	275.000	15.000	290.000
P2	350.000	9.375	359.375
P3	...	...	...
P4	...	...	...
Toplam	1.500.000	37.500	1.537.500

Ç-2 Seçim çevresi

Parti Adı	Yurtiçi toplam oy sayısı	Yurtdışı toplam oy sayısı	Toplam oy sayısı
P1	120.000	3.200	123.200
P2	80.000	2.000	82.000
P3	...	...	...
P4	...	...	...
Toplam	320.000	8.000	328.000

14 Mayıs 2023 Isparta Seçim Çevresi: Uygulamalı Anlatım

YSK tarafından farazi sayılarla verilen bu hesaplama tablosu 14 Mayıs 2023 seçimlerinde Isparta seçim çevresi (yurtiçi geçerli oy sayısı = 285.725) üzerinden somut örneklerle anlatılacaktır.

1. Adım: Kat sayının tespiti

Seçim çevresine yansıtılacak oy miktarı hesabında kullanılacak katsayı (K)

$$\text{Türki genel Yurtdışı oyu/Yurtiçi oyu} (1.814.406/ 52.628.182 = 0,0344759391460644)$$

$$(K) = 0,0344759391460644$$

2. Adım: Isparta seçim çevresine eklenecek oy miktarı

$$285.725 \times 0,0344759391460644 = 9.850$$

3. Adım: Isparta seçim çevresinin milletvekili hesabına esas yurtdışı oyları eklenmiş hali

$$285.725 + 9.850 = 295.575$$

4. Adım: Partilerin yurtdışı oy oranının tespiti

$$\text{Partinin yurt dışı oyu}/1.814.406$$

Tablo -4: 28. Dönem Genel Seçimlerinde (2023) siyasi partilerin yurtdışı oy oranları

SİYASİ PARTİLER	YURT DIŞI OYU	YURT DIŞI OY ORANI
MİLLET PARTİSİ	1.194	%0,07
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	1.302	%0,07
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	1.705	%0,09
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	543	%0,03
SOL PARTİ	2.796	%0,15
GENÇ PARTİ	1.974	%0,11
MEMLEKET PARTİSİ	14.759	%0,81
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	8.300	%0,46
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	806.325	%44,44
YENİDEN REFAH PARTİSİ	21.312	%1,17

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	201.475	%11,10
YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTİSİ	179.828	%9,91
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	52.315	%2,88
ADALET BİRLİK PARTİSİ	2.418	%0,13
ANAVATAN PARTİSİ	1.509	%0,08
YENİLİK PARTİSİ	163	%0,01
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	807	%0,04
MİLLİ YOL PARTİSİ	281	%0,02
VATAN PARTİSİ	1.218	%0,07
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	862	%0,05
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	427.720	%23,57
İYİ PARTİ	64.349	%3,55
ADALET PARTİSİ	3.499	%0,19
ZAFER PARTİSİ	17.752	%0,98

5.Adım: Isparta seçim çevresinde partilere eklenecek yurtdışı oy miktarı

Partinin yurtdışı oy oranı x 9.850

Tablo -5: 28. Dönem Genel Seçimlerinde (2023) Isparta ili seçim çevresinde partilere eklenecek yurtdışı oyu

SİYASİ PARTİLER	YURT DIŞI OY ORANI	EKLENECEK YURT DIŞI OYU
MİLLET PARTİSİ	%0,07	6
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	%0,07	7
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	%0,09	9
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	%0,03	3
SOL PARTİ	%0,15	15
GENÇ PARTİ	%0,11	11
MEMLEKET PARTİSİ	%0,81	80
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	%0,46	45
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	%44,44	4.378
YENİDEN REFAH PARTİSİ	%1,17	116
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	%11,10	1.094

YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTİSİ	%9,91	976
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	%2,88	284
ADALET BİRLİK PARTİSİ	%0,13	13
ANAVATAN PARTİSİ	%0,08	8
YENİLİK PARTİSİ	%0,01	1
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	%0,04	4
MİLLİ YOL PARTİSİ	%0,02	2
VATAN PARTİSİ	%0,07	7
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	%0,05	5
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	%23,57	2.322
İYİ PARTİ	%3,55	349
ADALET PARTİSİ	%0,19	19
ZAFER PARTİSİ	%0,98	96

6.Adım: Isparta seçim çevresinde partilerin milletvekili hesabına esas yurtdışı oyları eklenmiş hali

Tablo -6: 28. Dönem Genel Seçimlerinde (2023) Isparta ili seçim çevresinde partilerin aldıkları toplam oy

SİYASİ PARTİLER	ÇEVRE OYU	YURT DIŞI OYU	TOPLAM OY
MİLLET PARTİSİ	335	6	341
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	266	7	273
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	204	9	213
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	85	3	88
SOL PARTİ	73	15	88
GENÇ PARTİ	495	11	506
MEMLEKET PARTİSİ	2.481	80	2.561
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	1.553	45	1.598
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	92.260	4.378	96.638
YENİDEN REFAH PARTİSİ	5.268	116	5.384
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	59.172	1.094	60.266
YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTİSİ	1.980	976	2.956

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	901	284	1.185
ADALET BİRLİK PARTİSİ	0	13	13
ANAVATAN PARTİSİ	477	8	485
YENİLİK PARTİSİ	63	1	64
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	189	4	193
MİLLİ YOL PARTİSİ	134	2	136
VATAN PARTİSİ	384	7	391
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	0	5	5
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	63.466	2.322	65.788
İYİ PARTİ	47.922	349	48.271
ADALET PARTİSİ	1.126	19	1.145
ZAFER PARTİSİ	5.598	96	5.694

Sonuç olarak, yurtdışı seçmenlerin oylarının dağılımında iki ayrı “oran” üzerinden yapılmaktadır. Önce yurtdışı oylarının yurtiçi oylarına oranı bulunur. Bu bulunan oran (katsayı) hangi seçim çevresine kaç adet yurtdışı oyu ekleneceğinin belirlenmesinde kullanılacaktır. İkinci oran ise, bir partinin yurtdışı oy oranıdır. Seçim çevresine kaç tane verileceği katsayı ile belirlenen yurtdışı oyunun, hangi partiye kaç adet verileceği, partinin yurtdışı oy oranına göre yapılır. Çoğunlukla partilerin yurtiçi oy oranı ile yurtdışı oy oranı farklıdır. Bu sebeple toplam oy oranı %7 civarında olan partilerin seçim barajını aşıp aşmamasında yurtdışı oyları etkili olacaktır. Yine milletvekili dağılımında yurtiçi oylarına göre çok az farkla bir partiye geçmesi beklenen vekilin yurtdışı oylarıyla bir diğer partiye geçmesi ihtimal dahilindedir. Bu sebeple yurtdışı oyları görüldüğünden daha önemlidir.

3.3. Türkiye’de Diaspora Oylarının Seçim Sonuçlarına Etkisi

Yurtdışı oylarının yurtiçi seçmen iradesinin sonucunu etkilemesi açısından 2011 yılında yapılan 24. Dönem milletvekili seçiminden itibaren uygulama incelendiğinde 24. ve 25. dönem milletvekili genel seçimlerinde birer, 26. dönem milletvekili genel seçimlerinde üç ve 27. dönem milletvekili genel seçimlerinde ise tam on bir milletvekilliğinin partiler arasında el değiştirmiştir.¹⁰⁷

107 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 129-130.

Tablo -7: 27. Dönem Genel Seçimlerinde (2018) yurtdışı oylarla değişen vekiller

	Çevre Milletvekili Sayısı	Yurtdışı Oyları hariç					Yurtdışı oyları dahil				
		AKP	MHP	HDP	CHP	İYİP	AKP	MHP	HDP	CHP	İYİP
AYDIN	8	3	0	0	4	1	4	0	0	3	1
BURDUR	3	2	0	0	0	1	2	0	0	1	0
ÇANAKKALE	4	2	0	0	1	1	2	0	0	2	0
ELAZIĞ	5	3	1	0	1	0	4	0	0	1	0
HAKKARİ	3	0	0	3	0	0	1	0	2	0	0
HATAY	11	4	2	1	4	0	5	1	1	4	0
MERSİN	13	4	1	2	4	2	4	2	2	3	2
İSTANBUL-1	35	15	2	4	11	3	15	3	4	10	3
KARS	3	1	0	1	1	0	2	0	1	0	0
KAHRAMANMARAŞ	8	6	1	0	0	1	6	1	0	1	0
OSMANİYE	4	2	1	0	0	1	2	1	0	1	0
Değişim sayısı							+5	0	-1	0	-4

2018 yılında yapılan 27. Dönem milletvekili seçimlerinde AKP 5 fazladan milletvekilliği kazanmış; İYİ Parti 4, HDP ise 1 milletvekilliği kaybetmiştir. Dört seçimi kapsayan bu sonuçlar kesin olarak göstermektedir ki; yurtiçi seçim sonuçları yurtdışından gelen oyların eklenmesi ile değişime uğramaktadır. Değişim olan illerdeki seçmenlerin iradelerinin, o il ile doğrudan bağlantılı olmayan yurtdışı seçmenlerin oylarının eklenmesi ile değiştiği, hatta sakatlandığı söylenebilir. 2023 seçimlerinde bu değişim sadece 3 seçim çevresinde yaşanmıştır.

Tablo -8: 28. Dönem Genel Seçimlerinde (2023) yurtdışı oylarla değişen milletvekili sayıları

	Çevre Milletvekili Sayısı	Yurtdışı Oyları hariç					Yurtdışı oyları dahil				
		AKP	MHP	YSP	CHP	İYİP	AKP	MHP	YSP	CHP	İYİP
BATMAN	5	1	0	4	0	0	2	0	3	0	0
ISPARTA	4	1	1	0	1	1	2	1	0	1	0
KAHRAMANMARAŞ	8	5	2	0	1	0	5	1	0	2	0
Değişim sayısı							+2	-1	-1	+1	-1

Tablo 9’da görüldüğü üzere, yurtdışı oyları yurtiçinde baraj sorunu yaşayabilecek bir partinin barajı geçmesini sağlayabilecekken; yurtiçi oylarıyla barajı geçen bir partinin eklenen oylarla barajı geçmemesine de sebep olabilir.

Tablo-9: Yurtdışı oyların %7 seçim barajına etkisi üzerine örnek (farazi sayılar)

Yurt içi oylar toplamı		Yurtdışı oylar toplamı		Türkiye Genel toplam	
58.000.000		2.000.000		60.000.000	
Yurtdışı oylar eklenmeden			Yurtdışı oylar eklenince		
	Partinin YİO	Partinin YİO %	Partinin YDO	Partinin oyu Genel Toplam	Partinin Oyu %
A	3.800.000	6,55	520.000	4.320.000	7,20
B	4.100.000	7,07	80.000	4.180.000	6,97

Sonuç olarak yurtdışı oyların yurtiçi oylara oransal eklenmesi hem seçim çevrelerinde bir milletvekilliğinin bir partiden diğer bir partiye geçmesine hem de ülkede bir partinin barajı geçip geçmemesine etkili olabilir. Milletvekili dağılımında kimi zaman bir (1) oyun bile etkili olabildiği durumlar göz önüne alındığında, herhangi bir seçim çevresinde yaşamayan, belki hayatı boyunca gitmemiş/gitmeyecek bir yurtdışı seçmenin oyuyla milletvekilliğinin partiler arasında el değiştirmesi adil olmayan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

3.4. Yurtdışında Seçme Hakkının Kullanılmasıyla İlgili Değerlendirme

Yurtdışında yaşayan seçmenlerin seçimlerde oy kullanmalarının Türkiye’deki seçimlere etkisinin nasıl olduğu, bir üst başlıkta ayrıntısıyla anlatılmıştır. Haliyle bu konuda olumlu ve olumsuz bazı görüş ve eleştiriler dile getirilmektedir.

3.4.1. Olumlu Görüşler

Ülkelerin yurtdışında yaşayan vatandaşlarına seçim hakkını vermesi, diasporanın anavatanla olan ekonomik, kültürel, sosyal ve kimlik bağlarının kopmadığı, canlı kaldığı ve aidiyetini güçlendiği yönünde değerlendirilerek, olumlu bulunmaktadır.¹⁰⁸ Olumlu yönde ikinci görüş, diasporanın anavatanlara olan ilgisi ve bilgisinin artması ile buldukları ülkelerde Türkiye’nin doğal kültür elçileri olarak daha etkin olabilecekleri yönündedir. Türk Diasporasının yoğun olarak bulunduğu

ülkelerin genelde daha gelişmiş demokratik ülkeler olması dolayısıyla diasporanın Türkiye'nin demokrasisinin gelişmesinde olumlu yönde rol oynaması beklenir.

Diasporanın siyasal katılımı ile anavatanla olan bütünleşmesi artacak ve bu süreçte anavatanındaki siyasi sistemin gurbetteki vatandaşların sorunlarına daha fazla ilgi gösterebilecektir. Yurt dışı seçmeni yurt dışı milletvekilleri aracılığıyla kendi siyasi gündemlerini belirleyip ulusal parlamentonun gündemine taşıyabilecektir. Ayrıca siyasi karar alma süreçlerine ve tartışmalara yurt dışı perspektifiyle bakıp katkıda bulunabilecektir.¹⁰⁹ Hem katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi hem de yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimler vasıtasıyla siyasal kararlara yansıtacak düşünsel birikimlerinden faydalanmak ülkenin yararına olacaktır.¹¹⁰

Sonuç olarak bir ülkenin sınır ötesi seçim uygulamaları, o ülkenin uluslaşma sürecinin ve diasporası ile girdiği bütüncül ilişkinin bir yansımasıdır.¹¹¹ Dolayısıyla madem seçme seçilme hakkı, devlet yönetimine katılmanın yurttaşlara ayrılmış bir ayrıcalığıdır, o halde yaşadıkları yere bakılmadan seçmen şartlarını yerine getiren yurttaşların tümüne eşit olarak uygulanmalıdır denilebilir.

3.4.2. Olumsuz Görüşler

Yurtdışı seçmenlerin yurtiçi seçmen iradesi sonuçlarını etkilemesi, olumsuz yöndeki eleştirilerden biridir. 2018 seçimlerinde 11, 2023 seçimlerinde ise 3 seçim çevresinde milletvekilliğinin partilere dağılımı değişmiştir. Diğer yandan yurtdışındaki seçmenler yurtiçindeki bağımsız adaylara oy verememektedir. Yurtdışı oyların seçim çevrelerindeki dağılımın değiştirmesi ve bağımsız adayların yurtdışı oylarından pay alamaması da temsilde adalet ilkesini sakatladığı yönünde değerlendirilebilir.¹¹²

İkinci eleştiri konusu, diaspora mensuplarının anavatanlarında vergi vermedikleri için seçilme hakkından, “vergisiz temsil olmaz” düşüncesi ile mahrum kalmaları gerektiği düşüncesidir. Bu eleştiri ile ilgili olarak, yurtdışında yaşayan vatandaşların anavatanlarında vergi vermemekle birlikte memleketlerine döviz gönderdikleri ve yatırım yaptıkları için vergi veren yurtiçi seçmenlerle eşit görülmeleri doğru olacaktır, tezi savunulmaktadır.¹¹³

Üçüncü eleştiri, yurtdışında yaşayanların verdikleri oyların sonuçlarından doğrudan etkilenmemeleri yönündedir. Hâlbuki yurtiçi seçmenler, seçim sonuçlarından doğrudan etkilenmektedir. Seçimler sonucunda oluşan parlamento ve siyasi iktidar sorunları saptamakta, çözüm için kendi siyasi görüşleri doğrultusunda politikalar ve öncelikler belirlemekte ve uygulamaktadır. İktidarın politikalarından

109 Şencan, *Yurt Dışında...*

110 Bilge Aydın, “Oy Kullanma Temel Siyasi Haktır”, *Artı 90 Dergisi*, S.3, 2012 (Temmuz), s. 28.

111 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 18.

112 a.k., s. 128-129.

113 Anaz, *Diaspora Temsil...*, s. 8-9.

yurtiçinde yaşayanlar doğrudan etkilenirken yurtdışında yaşayan yurttaşlar dolaylı olarak etkilenmektedir. Farklı bir bakış açısıyla, mevcut durumda diaspora, temsil edilmediği yasama organı ve idarenin diaspora hakkındaki kararlarından ise doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca yurt dışında yaşayan seçmen ana vatanında yapılan seçimlerde oy kullanırken ihtiyaç duyduğu aday tanıtım bilgilerinden yoksun olabilir.¹¹⁴

Olumsuz görüşlerdeki dördüncü olarak, oy kullanmanın uygulanışına ilişkindir. Farklı ülkelerde kurulan çok sayıda sandığın organizasyonu ve güvenliğinin konsoloslukların imkanları ile gerçekleştirilmesinde aksaklıklar ortaya çıkabilir. Bunun yanında siyasal gerilim ve protestolar da işin organizasyon ve güvenlik boyutunda sorunlar çıkmasına neden olabilir.¹¹⁵ Seçim idarecilerinin kısıtlı yetkilerle hareket edebileceği yurt dışında, seçim sandığı gizliliği ve şeffaflığı gibi konuları tartışmalı olabilir.¹¹⁶ Dünyanın pek çok ülkesine dağılmış seçimleri uluslararası gözlemcilerin izlemesi de oldukça zordur.¹¹⁷

Diğer bir eleştiri yurtdışı seçimlerin organize edilmesinin yurtiçine göre kat kat fazla maliyetlidir.¹¹⁸ Ayrıca çok farklı ülkelerin farklı bölgelerine dağılmış olan seçmenlerin oy kullanmak için organize edilmesi ayrı bir külfet ve zorluk gerektirir.¹¹⁹ Yurtdışında gönüllü olarak yaşayan seçmenlere ulaşmanın maliyeti, ülkede kalanlar için gereksiz bir yük oluşturur.¹²⁰

Son olarak, yurtdışı seçmene ulaşmakta ve organize etmekte iktidar partilerinin her zaman daha avantajlı olacağı ileri sürülebilir. Pek çok siyasal partinin yurtdışında temsilcilikleri bile yokken, iktidar partilerinin devlet imkanlarını kullanarak bunu sağlama yolunda avantajlı oldukları söylenebilir. Öte yandan, yurtdışında oy kullanılma mekanizmalarını sağlamak da yine yürütme gücüne (hükümet) ilişkindir. Türkiye'nin yurtdışında oy kullanma imkanını çok kısa sürede genişletmesi ve kolaylaştırması, iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yurtdışı oy potansiyelini yurtiçinden daha yüksek görmesinden ve bu potansiyelden yararlanmak istemesinden kaynaklanır. Aksi halde oy potansiyeli daha düşük olsaydı, bu denli bir çaba içinde olması beklenir miydi? Nitekim Mozambik yurtdışı seçmenlerine oy hakkını 1993 yılında tanımıştır. İktidar partisi yurtdışı oy potansiyelini çok az gördüğü için 1994 ve 1999 seçimlerinde “maddi koşullar oluşmadığı” gerekçesiyle yurtdışında seçim uygulaması yaptırmamıştır.¹²¹ Öte yandan muhalefet partileri de yurtdışı seçmen kayıtlarının iktidarın kalesi olarak bilinen konsolosluklarda yapıldığı iddiasıyla yurtdışında seçim uygulamasına karşı çıkmışlardır.¹²²

114 Abadan-Unat vd. *Avrupa'da Yaşayan...*, s. 6.

115 Cem Şentürk, “Almanya Türkleri ve seçme hakkı”, *Hürriyet*, 25 Nisan 2014.

116 Abadan-Unat vd. *Avrupa'da Yaşayan...*, s. 6.

117 Wellman, “Emigrant Inclusion...”, s. 2.

118 a.k., s. 2.

119 Şentürk, “Almanya Türkleri...”.

120 Abadan-Unat vd. *Avrupa'da Yaşayan...*, s. 6.

121 Wellman, “Emigrant Inclusion...”, s. 4-5.

122 a.k., s. 5.

Sonuç olarak, yurtdışı seçmenin oy kullanması meselesi, sadece demokratikleşme ve diasporanın anavatanına bağlarını güçlendirmekle açıklanamayacak, olumlu ve olumsuz yönleriyle pek çok değişkeni barındıran karmaşık bir konudur. Diasporada yaşayanların pek az etkilendikleri seçimlere dahil olması eleştirilirken; yurttaş olarak sahip oldukları hak ve yükümlülüklerin bir karşılığı olarak oy hakkı talebinde bulunmak son derece doğal görünmektedir.

4. TÜRKİYE’DE YURTDIŞI SEÇİM ÇEVRESİ MÜMKÜN MÜ?

Yurtdışı seçmenlerine temsil hakkı tanıyan devletler ve uyguladıkları modeller yukarıda anlatılmıştır. Türk diasporasının oluşmaya başladığı süreçte nüfusu son derece az idi. Bugün Türk diasporasının nüfusu milyonlarla ölçülmektedir. YSK verilerine göre 14 Mayıs 2023 seçimlerinde kayıtlı yurtdışı seçmen sayısı 3.423.759’dur. Bu seçmenlerin %53,8’i oy kullanmış; yurtdışı seçmeni tarafından kullanılan 1.814.406 geçerli oy seçim sonuçlarına dahil edilmiştir. Ulaşım ve iletişim kanallarının çokluğu ve hızlığı, anavatandan kopamamış seçmenler açısından Türkiye’nin iç siyasetine karşı duyarlılığı artırmıştır. Daha da ötesi, eskiden sosyal ve ekonomik açıdan çok düşük olup vasıfsız işçi olarak gurbete gidenlerin çocukları, bugün çok daha eğitilmiş, iş sahibi ve nitelikli çalışan durumundadır. Başka bir anlatımla, siyasal katılımın en önemli unsurlarından biri olan “bilinç” düzeyi diasporada artmıştır. Bugün diasporanın seçimlere katılımı sadece oy kullanma hakkının icrasından ibaret değildir. Partilerin yurtdışı örgütlenmeleriyle olsun, kurulan sivil toplum örgütleriyle olsun Türk diasporası Türkiye’nin iç siyasetiyle yakından ilgilenmektedir. Seçim kanunlarında yapılan düzenlemeler ve bu yönde alınan tedbirlerle yurtdışında seçimlere katılım giderek artmaktadır. Bu durumda yurtdışı seçim çevresinin oluşturulması, tartışılacak ciddi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1. Yurtdışı Seçim Çevresi Kurulması İçin Öneriler

Devlet yönetimine katılma hakkı, yurttaşlık şartına bağlı, demokratik bir haktır. Türk diasporası, bu hakkın en yalın hali olan, sadece seçme yani oy kullanma hakkını kullanabilmektedir. Bu çerçevede Türk diasporasının anavatanları için kullandıkları oylarla ve bu oyların Türkiye’de seçim bölgelerinde alınan oylara eklenmesiyle yerel seçmen iradesinin sakatlanmasına yol açtığına değinilmişti. Bu konu, birçok tartışmayı beraberinde getirirken, oyların yurt içi seçim çevrelerine dağılımında partilerin pay almasına karşın bağımsız adayların bu haktan yararlanamaması adaletsizlik yaratmaktadır. Bu haksızlıkların düzeltilmesi ama aynı zamanda yurtdışı seçmenlerimizin/yurttaşlarımızın da anavatanla olan bağlarının devam ettirilmesinin hatta güçlendirilmesinin önemine yukarıda değinilmişti.

Bugüne kadar “yurtdışı seçim çevresi”ni seçim vaadini en ciddi şekilde CHP gündeme getirmiş ve seçim vaadi olarak sunmuştur. Bazı milletvekilleri bu konuda kanun teklifleri de olmuş, ancak bugüne kadar bir sonuç elde edilememiştir. Yurtdışı seçim çevresi fikri, doktrinde bazı yazarlarca da desteklenmektedir.

4.1.1. CHP'nin Yurtdışı Seçim Çevresi Vaatleri

CHP İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in 1965 yılından başlayarak verdiği yurtdışındaki vatandaşlarımızın oy kullanma hakkı ile ilgili kanun teklifleri ve "Ak Günlere" başlıklı 1973 seçim beyannamesinde bu konuya yer vererek¹²³ Cumhuriyet Halk Partisi Türk diasporasına programında yer veren ilk parti olmuştur.

CHP, 1994 yılında kabul edilen "Yeni Hedefler Yeni Türkiye" başlıklı parti programında yurtdışında yaşayan yurttaşların Türkiye'de seçimlere katılma hakkının verilmemiş olmasını Türkiye demokrasisinin önemli eksikliği olarak gördüğünü belirtmekte ve "CHP, Türkiye'deki seçimlere buldukları ülkeden oylarıyla veya aday olarak katılabilmeleri için gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirecektir."¹²⁴ diyerek; yurtdışında yaşayan yurttaşların buldukları ülkelerde oy kullanma ve ayrıca aday olabileme imkânı verilmesi ile de yurtdışı seçim çevresi oluşturulmasını önermiştir.

CHP, 2015 yılındaki her iki milletvekili genel seçimi için de çıkardığı seçim bildirgelerinde, "Yurtdışındaki yurttaşlarımızın sorunlarının TBMM'ye daha etkin şekilde taşınması için yurtdışı seçim bölgeleri" oluşturacakları ve "Her 300 bin seçmene bir milletvekili düşecek şekilde, yurtdışındaki yurttaşlarımızın TBMM'de 10 milletvekili ile temsili"ni sağlamayı vaat etmiştir.¹²⁵

4.1.2. Bugüne Kadar Verilen Kanun Teklifleri ve Araştırma Önergeleri

1997 yılı sonlarında Refah Partili milletvekilleri yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve yurtdışına 10 milletvekilliği kontenjan ayrılması yönünde kanun teklifi hazırlamışlardır. Söz konusu teklifte yurtdışı seçim çevresinin oluşturulmasına yönelik konsoloslukların seçim bölgesi olarak kabul edilmesi ve Türk diasporasına genel ve ara seçimlerde oy kullanma hakkı ve kolaylığı tanınmasına yönelik hususlara yer verilmiştir.¹²⁶

2013 yılında dönemin CHP Genel Başkan Yardımcıları Sencer Ayata (Ankara Milletvekili) ve Faruk Loğoğlu (Adana Milletvekili), TBMM'de yurtdışı seçim çevresi oluşturulmasını ve yurtdışında 300 bin seçmene bir milletvekilliği tahsis edilmesini önermişlerdir.¹²⁷

Yurtdışı seçim çevresine yönelik yurtdışı milletvekilliği kontenjanı oluşturulması ile ilgili benzer bir teklif, 2014 yılında dönemin Adalet ve Kalkınma

---

123 CHP, *Ak Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, Ankara, 1973, s. 62.

124 CHP, *Cumhuriyet Halk Partisi Programı Yeni Hedefler Yeni Türkiye*, Ankara, 1994, s. 221.

125 CHP, *Yaşanacak Bir Türkiye Seçim Bildirgesi*, Ankara, 2015, s. 179; CHP, *Önce Türkiye Seçim Bildirgesi*, Ankara, 2015, s. 202.

126 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 70-71.

127 Yasemin Yıldız, "Bir Yurtdışı Milletvekilliği Meselesi Vardı", *Perspektif*, 19 Mayıs 2018.

Partisinin Dış İlişkiler Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Metin Külünk tarafından da yapılmıştır. Ancak bu öneri sadece Adalet ve Kalkınma Parti Grup Başkanlığı'na sunulmuştur.

2015 yılında benzer bir teklif, yine aynı partinin İstanbul Milletvekilleri Mustafa Şentop, Mustafa Yeneroğlu ve arkadaşları tarafından dillendirilmiştir.¹²⁸ Yeneroğlu ve arkadaşlarının teklifinde yurtdışına 15 milletvekilliği kontenjan ayrılması da yer almaktaydı,¹²⁹ ancak bu girişimden de bir sonuç alınamamıştır.

2017 yılında CHP Zonguldak Milletvekili Ünal Demirtaş ve 22 milletvekili, “yurtdışında yaşayan vatandaşlarla ilgili çeşitli hususların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge”¹³⁰ vermişler ve yurtdışı milletvekilliğine ilişkin yasal düzenlemelerin bir an önce yapılmasını talep etmişlerdir.¹³¹ Ünal Demirtaş, yurtdışının bir seçim çevresi olması ve 30 milletvekilliği ile temsili için TBMM’ye bir kanun teklifi vermiş¹³² ancak buna da yanıt alınamamıştır. Bunun üzerine 8 Aralık 2017’de CHP Ankara Milletvekili Tekin Bingöl’ün hazırladığı kanun teklifine göre o dönem 550 olan milletvekili sayısının 30’u yurtdışı seçim çevresine ayrılacak ve kalan 520 milletvekili yurtiçindeki seçim bölgelerine dağıtılacaktır.¹³³

Tüm bu çabalara ve hem iktidar hem de ana muhalefet partilerinden benzer teklifler yapılmasına rağmen, Meclise getirilen kanun teklifleri hayata geçememiştir. Yıldız, yorumunda 2015-2018 dönemini kastederek “Yurtdışı milletvekilliği önündeki ilk engel, Türkiye’de köklü yasal düzenlemeleri hayata geçirecek bir siyasi istikrar zemininin son 3 senede sağlanamaması” olarak göstermektedir. İkinci neden de yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın konuya yeterince ilgi duymamasıdır.¹³⁴

4.1.3. Doktrinde Seçim Çevresi Önerileri

Bu sorun ve eleştirilere çözüm olarak Türkiye’de bazı akademisyenler de yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve yurtdışı milletvekilliği önerileri getirmeye başlamıştır. 1995 yılında Hikmet Sami Türk tarafından yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve sayısı YSK tarafından belirlenecek kadar milletvekilini kendi içlerinde seçerek Meclise göndermeleri önerilmiştir.¹³⁵

128 Yıldız, “Bir Yurtdışı...”.

129 Anaz – Köse, *Diaspora Seçim...*, s. 87.

130 <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/10/10-186198gen.pdf> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

131 <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/10/10-186198gen.pdf> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

132 *Hürriyet*, “Yurtdışındaki Türkler için 30 vekil önerdi”, 12 Kasım 2017. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yurtdisindaki-turkler-icin-30-vekil-onerdi-40642395> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

133 <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-2009.pdf> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

134 Yıldız, “Bir Yurtdışı...”.

135 Hikmet Sami Türk, “Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 117, 2015, s. 448.

Gündoğmuş (2021) yurtdışı seçim bölgeleri oluşturulması ve diasporaya temsil hakkı tanınmasıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu öneri hazırlanırken yurtdışında yaşayan vatandaş sayısı 6,5 milyon olarak tahmin etmiş ve 2018 seçimlerinde 3.044.837 kayıtlı seçmenden hareket etmiştir. Gündoğmuş, yaptığı modelleme ile yurtdışına 35 milletvekilliği verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Yurtdışı için 2 seçim çevresi oluşturulmasını önermiştir. Yaşadıkları ülke veya bölgeye göre milletvekilliklerinin dağılımına yönelik oluşturduğu tabloya göre Almanya'ya 14, Diğer Avrupa Ülkelerine 14, ABD ve Kanada'ya 2, Avustralya, Ortadoğu, Afrika, Orta Asya ve Uzak Doğu'ya birer milletvekilliği düşmektedir. Gündoğmuş'a göre, bu önerinin gerçekleşmesi temsilde adaletin sağlanması, diaspora ile ilgilenen milletvekillerinin olması ve siyasetle ilgilenilen vatandaşlar dolayısıyla da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kıymetinin artacağını savunmaktadır. Ayrıca yurtiçi seçimlerdeki irade sakatlanmasının ve mağduriyetlerin olmayacağı, diasporanın Türkiye'ye aidiyetinin artacağını, karşılaştıkları sorunların çözümü için muhatap milletvekili bulacaklarını ve çözüm odaklı çalışmaların hâkim olacağını iddia etmektedir.¹³⁶

4.2. Yurtdışı Seçim Çevresi Konusunda Bazı Siyasi Partilerin Görüşleri

Bu çalışma için TBMM'de temsilcileri bulunan siyasi partilerden yazılı olarak, konuyla ilgili görüşleri ve varsa önerileri hakkında bilgi istenmiş ve görüşme talep edilmiştir. Görüşme talebi TBMM'de grubu ve üyesi bulunan partilere iletilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi'ne de yapıldığı halde, olumlu bir cevap alınamamıştır.

Görüşme yapılan parti yetkililerine; milletvekili seçimlerinde yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve yurtdışını temsilen yurtdışı kontenjanı oluşturulması önerilerine nasıl baktıkları; bu tekliflere olumlu bakıyorlarsa, yurtdışına kaç milletvekilliği kontenjanı ayrılmasını düşündükleri; oluşturulacak seçim çevresi içinde seçim bölgelerinin neye göre belirlenmesi gerektiği sorulmuştur. Derinlemesine görüşme tekniğinde soruların tamamı açık uçludur. Görüşmecilerin görüş ve düşünceleri aşağıda özetlenmiştir.¹³⁷

4.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer ile 15 Kasım 2021 günü TBMM'de görüşme yapılmıştır. Çakırözer, CHP'nin yurtdışındaki Türkleri kendi

136 Gündoğmuş, "Yurtdışı Türklerin...", s. 776-778.

137 Görüşmelerle ilgili bilgilerin ayrıntısı Kaynakça'da toplu olarak gösterilmiştir.

aralarından seçecekleri temsilcilerin temsil etmesi gerektiğini savunduğunu ifade etmiştir. Partisinin yurtdışı seçim çevresine olumlu baktığını; yurtdışında çok büyük bir nüfusun bulunduğunu ve bunların Mecliste temsil edilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Yurtdışındaki nüfusun birkaç ülkede yoğunlaştığını, çoğunun Almanya’da ve diğerlerinin ise genellikle Avusturya, Hollanda, Belçika ve Fransa’da olduğunu belirtmiştir.

Çakırözer’e göre, günümüzde mevcut durumun siyasi beklentiler üzerinden düzenlenmekte ve devam ettirilmektedir. Ancak seçim sisteminde değişiklik yapılırken konuya siyasetçi gibi değil devlet adamı gibi bakılması gerekir. İdeal olan vatandaşlarımızın faydasına olacak bir düzenlemenin yapılmasıdır ve bu sebeple siyasi fayda beklentileri üzerinden hareket edilmemesi gerekir. Türkiye dışındaki vatandaşlarımızın kendi sorun ve önerilerini kendi temsilcileri ile Mecliste aktarması daha doğrudur. Böyle bir sistemin kurulması Türkiye’de Meclis çalışmalarına da büyük katkı sağlayacaktır. Örneğin Avrupa’daki tartışmalardan Türkiye’ye fayda sağlayabilecek katkılar gelebilir. Çıkar bakış açısı ile hareket eden AKP’nin yurtdışında kullanılan oyların yurtiçinde kendisine kazanç sağlamasından dolayı mevcut yurtdışı seçmen uygulamasından vazgeçmemektedir. Yurtdışı seçmenler zamanla farklı parti arayışlarına dönebilir, dolayısıyla bugün fayda sağlayanlar yarın bu sistemden zararlı çıkabilecektir. Diğer taraftan da mevcut yurtdışı seçmen uygulamasında, yurtdışı oyların yurtiçindeki seçim bölgelerine eklenmesi haksızlığa neden olmaktadır. Milletvekilliklerinin partiler arası el değiştirmesi seçim çevresinde ikamet eden seçmen iradesini olumsuz etkiler. Bunun en iyi örneği, 2018 seçim sonuçlarında illerde el değiştiren 11 milletvekilidir. Ayrıca mevcut dağıtım sisteminde bağımsız adaylara yurtdışı oylardan pay verilmemesi haksız rekabettir. Yurtdışı seçim bölgesi uygulaması ile yurtdışına kendi milletvekilleri ile temsil hakkı tanınmasının bu tür sıkıntıları da ortadan kaldıracaktır.

Çakırözer’e göre, yurtdışı seçim çevresi uygulaması Meclisteki çalışmalara çeşitlilik, çoğulculuk ve renklilik katar ve aynı zamanda ülkenin demokratik gelişimine de katkı sunar. Yurtdışından gelen milletvekillerinin sadece kendi sorunları ve önerilere odaklanarak Mecliste ulusal sorunlardan uzak olacakları düşüncesine karşı ise, “Milletvekili olarak bizim birinci önceliğimiz nasıl ki seçildiğimiz illerin sorunları ile ilgilenmek ve daha sonra da ulusal düzeydeki çalışmalara katkı sunmak ise, onlar da önce buldukları ülkedeki kendi sorunları ile daha sonra da ulusal sorunlarla ilgilenirler” görüşünü ileri sürmüştür.

Yurtdışından gelen milletvekillerinin ayrıca farklı bölgelerden geleceklerinden ortak görüş geliştiremeyecekleri görüşüne karşı ise, “Seçilen temsilcilerin siyasi farklılıklarını bir tarafa bırakıp tamamen kendi sorunlarıyla ilgili birleşebileceklerini düşünüyorum, o yüzden Meclise seçilecek çoğulculuk önemlidir” demiştir. Çakırözer ayrıca, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ve haliyle seçmenlerimizle Dışişleri Bakanlığının ilgilenmekte olduğuna, oysa Türkiye’de tüm kurumların onlarla ilgilenmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve diasporaya ayrılacak milletvekilliği kontenjanlarıyla ilgili soruya ise, “Temsilen seçilecek milletvekillerinin sayısının ve oluşturulacak seçim bölgelerinin düzenlenmesine de Meclis karar vermelidir” şeklinde cevap vermiştir.

4.2.2. Halkların Demokratik Partisi

HDP Batman Milletvekili Mehmet Rüştü Tiryaki ile 15 Kasım 2021 günü TBMM’de yapılan görüşme yapılmıştır. Tiryaki, öncelikle 298 sayılı Kanun uyarınca yurtdışı seçim çevresinin tek seçim çevresi olarak oluşturulduğunu ve yurtdışı oyların yurtiçi seçim bölgelerine dağıtımında, mevcut sistemde haksız taraflar bulunduğunu vurgulamıştır. Yurtdışındaki partiler arası oy dağılımı ile kentlerdeki partiler arası oy dağılımlarının farklılık gösterdiğini ve bunun da illerde milletvekili dağılımlarında değişime yol açtığını, bunun yanlış bir yöntem olduğunu ve adaletsizlik olduğunu belirtmiştir.

Tiryakiye göre, hesaplama yöntemi sıkıntılıdır. Yurtdışı oyları illere dağıtılırken yanlışlık ve haksızlık yapılmaktadır. Bunun düzeltilmesi için yeni bir yasa çıkartılmasına dahi gerek yoktur ve mevcut yasayla adaletsizliğin giderilmesi mümkündür. Zaten düzenleme görevi YSK’ye verilmiştir. Yurtdışı seçim çevresi oluşturulması ve yurtdışına milletvekili kontenjanı ayrılmasına HDP sıcak bakmamaktadır. Bunun sebebine gelince, illerden seçilen milletvekilleri seçildikten sonra Türkiye Milletvekili olurlar, yurtdışından seçilecekler ise yurtdışının temsilcisi gibi olması bazı sakıncalar yaratabilir. Tiryaki, milletvekillerinin iki asli görevlerinin yasama ve hükümetin denetimi olduğunu, milletvekillerinin yerel sorunların temsilcisi olmamaları gerektiğini savunmuştur. HDP’nin yurtdışı seçim çevresi oluşturulmasına ve yurtdışı milletvekilliğine ilkesel olarak ne destek olduğunu ne de karşı çıktığını vurgulamıştır. Ardından eğer böyle bir uygulama olacaksa da belirlenecek milletvekili sayısının mevcut yurtiçi uygulamasında olduğu gibi nüfus faktörüne göre hesaplanması gerektiğini belirtmiştir.

Tiryaki ayrıca, yurtdışında diaspora içinde herkesin Türk vatandaşı olarak kayıtlı olmadığını, vatandaşlıktan çıkmış veya çıkartılmış ciddi bir nüfusun olduğuna da değinmiştir. Yurtdışı seçmenlerin tüm Türkiye kökenlileri temsil etmediğinden bahisle yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız hakkında yeterli araştırma yapılmadığını iddia etmiştir. Eğer uygulama gerçekleşirse milletvekili kontenjanının zaten yeterince fazla olan 600 milletvekilliğinin içinde yer almasının mümkün olacağını ve tek seçim çevresi olmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın oralarda karşılaştığı yabancı düşmanlığı karşısında onları destekleyen sol partilere

yöneldiğine vurgu yapmıştır. HDP'nin yurtdışındaki oy potansiyelinin aldığı oylardan daha yüksek olduğunu ancak bunun küçük bir yüzdesinin seçim sonuçlarına yansıtıldığını da söylemiştir.

4.2.3. İyi Parti

İYİ Parti Teşkilatlar ve Yan Kuruluşlardan sorumlu Başkan Yardımcısı Ali Işın Hamşioğlu ile 19 Kasım 2021 tarihinde partisinin genel merkezinde görüşme yapılmıştır. Hamşioğlu, öncelikle yurtdışında seçmen kütüğüne kayıtlı vatandaşlarımızın Türkiye'deki partilere üye olamadığını, çünkü üye olmak için yurtiçinde ikametgâh göstermeleri gerektiğine değinmiştir. Ayrıca özellikle Almanya'da yabancı uyrukluların siyasi faaliyet yapmasının yasak olduğunu ve oradaki yabancıların dernekler oluşturarak örgütlendiklerini belirtmiştir. İYİ Parti olarak da irtibat büroları açtıklarını ve temsilci atadıklarını açıklamıştır.

Yurtdışı seçim çevresi konusunda ise, partilerinin bir prensip kararının olmadığını belirttikten sonra, kendi bireysel fikrinin böyle bir uygulamanın olmaması yönünde olduğunu aktarmıştır. Hamşioğlu'na göre, seçim çevresi olunca seçim çalışması yapılması gerekecektir. Bu çalışmaların özellikle vatandaşlarımızın yoğun yaşadığı Avrupa Birliği'nde mümkün değildir. Ayrıca yürütülecek seçim çalışmalarının yurtdışındaki vatandaşlarımız arasında sosyolojik olarak bölünmeye yol açabilir. İYİ Parti olarak gurbetteki vatandaşlarımızı bir arada tutmak istediklerini ve aralarında siyasi çatışmaya yol açılmasını istemediklerini vurgulamıştır. Eğer ki bir mutabakat sağlanır da yurtdışı seçim çevresi oluşturulma kararı çıkarsa, bu durumda nüfus sayısına göre, dar bölge veya daraltılmış bölge ve çift turlu seçimlerle ve milli bakiye sistemi ile uygulama yapılmasını önereceğini söylemiştir. Mevcut milletvekili sayısının zaten çok olduğunu ve örneğin 500 milletvekilinin illerden seçildiği ve 100 Türkiye milletvekilliğinin olduğu bir seçim sisteminde yurtdışındaki vatandaşların bu Türkiye milletvekilliği içinde aday gösterilmesinin daha doğru olacağını düşündüğünü belirtmiştir. Ayrıca bir Göç ve Diaspora Bakanlığının kurulması önerisini dillendirmiştir.

4.2.4. Saadet Partisi

Saadet Partisi Genel Merkezinde seçim çalışmaları uzmanı olarak görev yapan Işın Demir ile 23 Kasım 2021 tarihinde parti genel merkezinde yapılan görüşmede, 24 Haziran 2018 Milletvekili Seçimleri için hazırlanan programda konuyla ilgili şunları söylemiştir: "Yurtdışında ve özellikle Batı Avrupa'daki seçmenlerin sayısı 3 milyonu geçmiş durumdadır. Yurtdışı seçim bölgesi oluşturulup yurtdışındaki seçmenlere belirli sayıda milletvekili kontenjanı verilecektir. Bu şekilde yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın problemleri bölge milletvekilleri tarafından daha yakinen ele alınabilecektir."

4.2.5. Demokrasi ve Atılım Partisi

DEVA Partisi Seçim İşleri Başkanı İdris Şahin 26 Kasım 2021 tarihinde Whatsapp üzerinden şahsi görüşlerini aktarmıştır. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye’de yaşayan vatandaşlar gibi temsil edilmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Onların da beklenti ve sorunlarının ve özellikle Türkiye’den göç etmelerinin sebeplerinin temsilde önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Demokratik bir yapı içinde her Türk vatandaşının temsil edilmesi gerekliliğinin, her seçim çevresinde olduğu gibi, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın da bir seçim çevresi olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurduğunu ileri sürmüştür.

Şahin’e göre, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın yoğunluğunun Avrupa’da olması nedeniyle Avrupa’yı bir seçim çevresi, Avrupa dışında kalan diğer vatandaşlarımız için de ayrı bir seçim çevresi olarak ikiye ayırmak uygun olacaktır. Yurtdışı seçmen kütüğüne kayıtlı olan seçme sayısının, toplam seçmen içindeki oranı, vatandaşlarımızın ülke dağılımları ve Seçim Kanunu dikkate alınarak bir hesaplama yapılması daha uygun olacaktır. Yurtdışını vatandaşlarımızın yaşadığı her ülke olarak ayırtırmak yerine, bölgesel veya kıta bazlı olarak ayrı bölge sistemi uygulaması temsilde adalet ve bütünlük sağlayacaktır. Şahin, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın 600 milletvekili sayısı içerisinde temsilde adalet ilkesine göre kontenjan verilmesinin uygun olacağını düşündüğünü ifade etmiştir.

4.6. Yurtdışı Seçim Çevresi Konusunda Bazı Göçmen Örgütleri Temsilcilerinin Görüşleri

Yurtdışında özellikle Almanya’da bulunan bazı göçmen örgütlerinden de yurtdışı seçim çevresi konusunda görüşleri sorulmuştur. Cevap alınan iki kuruluşun görüşleri aşağıda özetlenmiştir.

Berlin Brandenburg Türkiye Toplumunu sözcüsü Safter Çınar ile 4 Kasım 2021 tarihinde Whatsapp üzerinden görüşme yapılmıştır. Çınar, yurtdışında oy kullanma hakkı olduğu için seçim sisteminin Türkiye’dekine koşut olmasının doğru olacağını ve bu nedenle yurtdışında da seçim bölgeleri oluşturulmasının adaletli bir çözüm olduğu görüşünü aktarmıştır.

Halkçı Devrimci Birliği Berlin Başkanı ve HDF (Sosyal Demokrat Halk Dernekleri Federasyonu) eski Genel Başkanı Ahmet İyidirli sorularımıza 18 Kasım 2021 tarihli e-posta mesajıyla cevap vermiştir. İyidirli, HDB ve üst örgütü HDF’nin yurtdışındaki yurttaşlarımız için seçme ve seçilme hakkı talep etmekte olduğunu belirterek, yurtdışındaki seçmenlerin de bir model çerçevesinde kendi belirledikleri temsilcilerini TBMM’ye göndermeyi istemekte olduğunu vurgulamış ve bu konuda yapılan önerileri karşılaştırmıştır. İyidirli’ye göre modellerden birisi, yurttaşlarımızın yoğun yaşadığı ülkelerin başlı başına seçim çevresi yapılması ve az sayıda seçmenin bulunduğu ülkelerin ise, birleştirilerek bir seçim çevresi yapılmasıdır. İyidirli’ye göre; demokrasi tekniği yani seçmen ile seçilenin birbirine sosyal yakınlıkları açısından olumlu görülse de bu model diasporanın bulunduğu ülke tarafından iki

sebeple reddedilecektir. Bu nedenlerin birincisi, kendi ülkelerinin başka bir ülkenin seçim arenasını yapılmasını güvenlik rizikosunu olarak görmeleri ve ikinci neden de kendi ülkelerinin başka bir ülke tarafından seçim çevresi olarak ilan edilmesinin kendi egemenlik haklarına saldırı olarak değerlendirmeleridir. İyidirli, güvenlik ve egemenlik sorunlarına çözüm olarak kendi önerisini; “Bu nedenlerden yurtdışının tümünün bir seçim çevresi olması veya ülkelerden bağımsız yurtdışının birkaç seçim çevresi olarak değerlendirilmesi (örneğin kıtalara göre) uygulamayı kolaylaştıracak gibi gözükmektedir.” şeklinde açıklamıştır. Yurtdışı seçmenlerinin büyük bir bölümünün Avrupa’da yaşıyor olmasının da bu çözümü kolaylaştıracağı görüşünü savunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye yurtdışında yaşayan yurttaşlarına tanıdığı seçim hakkı ile diasporasıyla olan bağını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Seçimlere katılım, yapılan her seçimle birlikte artmaktadır. 2018 seçimlerinde yurtdışı seçmenin seçime katılımı %50 oranını geçmiştir. 2023 seçimlerinde ise bu oran %53,8 olmuştur. Yurtdışında yaşayan yurttaş sayısı günümüzde 6 milyonu geçmiş, seçmen sayısı 3 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu sebeple yurtiçi seçimlerine etkisi artık çok önemli görülmektedir.

Türk diasporasının kendi adaylarını seçmeleri konusunda değişik dönemlerde TBMM’ye teklifler verilmiştir. Ancak şimdiye değin bu önerilerin hiçbiri başarıya ulaşamamıştır. Mart 2022’de TBMM’de kabul edilen yeni seçim yasasında yurtdışı seçim çevresi oluşturulması fırsatı da kullanılmamıştır.

Yurtdışı seçim çevresi önerisinin en önemli gerekçesi, eşitlik ilkesidir. Yurtdışı seçmenlerin de devletin eşit yurttaşları olduğu dikkate alındığında, yurttaşların hak ve sorumluluklarının eşit olması anayasa gereğidir. Diasporadaki yurttaşlarımızın çoğu Türkiye’de vergi vermekte ve yurda döviz göndermektedir. Devletin yurtdışındaki vatandaşlarına sahip çıkmak ve siyasi temsilde adaleti sağlamak yükümlülüğü bulunmaktadır. Yurtdışı seçim çevresi önerisinin hayata geçmesi ile şu anda uygulanan yurtdışı oyların yurtiçi seçim bölgelerine dağıtılmasının yarattığı olumsuzlukların da giderileceği düşünülmektedir.

Siyasi parti temsilcilerinin ve diasporadan göçmen örgüt temsilcilerinin beyanlarına göre yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza seçim hakkının verilmesi genel oy prensibinin gereğidir. Ayrıca temsilde adalet ilkesinin gerçekleşmesini sağlar. Görüşmelerde bazı partilerin bu konuda daha görüş oluşturmadıkları anlaşılmıştır. Görüşmelerden kısa bir süreden sonra 28 Şubat 2022’de altı siyasi parti tarafından açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem mutabakatında yurtdışı seçim çevresi yönünde irade ifade edilmiştir.¹³⁸

138 *Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni*, s.20. <https://cdn.devapartisi.org/guclendirilmis-parlamenter-sistem/Guclendirilmis-Parlamenter-Sistem-Mutabakat-Metni.pdf> (Erişim 01.03.2022)

Yapılan görüşmelerde eğer Mecliste bir mutabakat sağlanarak seçme hakkının yanı sıra seçilme hakkı da hayata geçirilirse, diaspora için ayrılacak milletvekili kontenjanının büyüklüğü nüfus ile orantılı temsil prensibine göre belirlenmesi ve bu kontenjanın Mecliste milletvekili sayısını arttırmadan oluşturulması ortak görüşü ortaya çıkmıştır. Biz de TBMM’de milletvekili sayısını son derece yeterli görüyoruz ve bu görüşe katılıyoruz.

Yurtdışı seçim çevresinin seçim bölgelerine ayrılması konusunda farklı görüşler dile getirilmiştir. Bu konuda Dışişleri Bakanlığı tarafından kendi diasporalarına seçilme hakkı tanımış 18 ülke ile yapılacak bilgi alışverişinden hareketle uygulanabilir bir sistem geliştirilerek ve ikili (veya çok taraflı) antlaşmalar yoluyla hayata geçirilmesi mümkün görülmektedir. Nasıl ki, insanlık seçimsiz bir dünyadan seçimlerin olduğu demokratik dünyaya evrildiyse, kısıtlı oy hakkı zamanla oy hakkı önündeki engellerin kaldırılmasıyla genel oy hakkına dönüştüyse, zamanla tanınmayan yurtdışı seçmenin oy hakkı bugün devletlerin pek çoğunca kabul edildiyse ve halihazırda 18 devlet yurtdışı seçim çevresini uyguluyorsa, bunun bir gün kaçınılmaz olarak geleceğinde kuşku bulunmamaktadır. Her ne kadar uygulamada olumsuzluklar var, demokratik işleyiş problemleri ise de insanlık demokratik mekanizmalar geliştirdikçe bunu benimseyip yaygınlaştırmaktadır. Bir zamanlar ulaşılmaz görünen şeyler, bir süre sonra normal kabul edilmektedir. Yurtdışı seçim çevresi kaçınılmaz olarak kabul göreceğe benzemektedir. En doğru yol, dünyadaki uygulamaları çok iyi tahlil edip, Türk diasporasının üzerinde sosyolojik ve siyasal araştırmalar yaparak; yurtdışı seçim çevresini en doğru uygulanır biçimde oluşturmaktır. Yurtdışındaki seçmenlere kendi temsilcilerini belirleme hakkının verilmesinin diasporada siyasi bölünmüşlüğü arttırabileceği yönündeki endişelerin dikkatle incelenmesi gerekir. Siyasi partilerin problem çözücü davranarak, yurtiçinde ve yurtdışında ulusal bütünlüğü güçlendirecek, özgürlükçü politikalar geliştirmesi önerilebilir.

Yurtdışında yaşayan Türkler, Türkiye seçmen nüfusunun %5’ni oluşturmaktadır. Dolayısıyla yurtdışı seçim bölgesine 600 milletvekilliğinin %5’ine denk gelen 30 vekillik verilmesi, bu 30 milletvekilliğinin 600’ün içinde yer alması uygun olacaktır. Bu hedefe ilerlenirken, oluşturulacak milletvekilliği kontenjanının zamana yayılarak kademeli olarak hayata geçirilmesi de tartışmaya açıkmalıdır. Türkiye’nin diasporasının kendi içinden çıkaracağı adaylara seçilme hakkı tanıyacağı yurtdışı seçim çevresi uygulaması başlatması, kozmo-ulusal parlamentoya giden bir adım olacaktır. Bu uygulamanın Türkiye demokrasisinin gelişme sürecine önemli katkılar sunacağına kuşku bulunmamaktadır. Öte yandan, bütün bunlar gurbetçilere ev sahibi yapan ülkelerin egemenlik haklarını ihlal etmeyecek şekilde, bu ülkelerde güvenlik sorunu ve çatışma endişesi yaratmayacak şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Sonuç olarak, yurtdışı seçmeni kullandığı oy ile belki hayatında hiç gitmediği bir seçim çevresindeki milletvekili dağılımına etki edebilmektedir. Öte yandan, kendisi doğrudan temsil edilmediği halde, yurttaşlık bağı sebebiyle TBMM tarafından çıkarılan kanunlarından etkilenmektedir. İşte bütün bu hususlar dikkate alındığında, temsilde adalet ilkesi eksene alınarak tasarlanmış bir yurtdışı seçim çevresi uygulaması en akılcı yoldur.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Abadan-Unat, Nermin ve diğerleri, *Avrupa’da yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Boğaziçi Üniversitesi ve Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, 2014.
- Arcioni, Elise, “Representation of Italian Diaspora,” University of Wollongong, Avustralya, 2006, <https://ro.uow.edu.au/lawpapers/28/> Erişim Tarihi: 24.09.2021.
- Anaz, Necati, *Diaspora Temsil Sistemi*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Anaz, Necati, “Tunus Demokratikleşme Sürecinde Yurt Dışı Seçim Çevresi Sistemi”, *Tunus’ta Toplum ve Siyaset*, (Ed.: Gökhan Bozkuş), Necmettin Erbakan Üniversitesi NEÜ Yayınları, Konya, 2020, ss. 67-89.
- Anaz, Necati ve Mehmet Köse, *Diaspora Seçim Coğrafyası Anavatan’da Türk Diasporasının Siyasal Katılım Serencamı*, GAV Perspektif Yayınları, İstanbul, 2020.
- Aydın, Bilge, “Oy Kullanma Temel Siyasi Haktır”, *Artı 90 Dergisi*, S.3, Temmuz 2012.
- CHP, *Ak Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, Ankara, 1973.
- CHP, *Cumhuriyet Halk Partisi Programı Yeni Hedefler Yeni Türkiye*, Ankara, 1994.
- CHP, *Yaşanacak Bir Türkiye Seçim Bildirgesi*, Ankara, 2015.
- CHP, *Önce Türkiye Seçim Bildirgesi*, Ankara, 2015.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), *Dünyada Diaspora Stratejileri Türk Diasporası İçin Öneriler*, 2011, <http://www.kafiad.org/alt/deik.pdf> Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Cruz, Jacobo Hernández, “Honduras: a decision based on political calculations”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, (Ed.: Komisyon), International IDEA, Stockholm, 2007, s. 132-135.
- Ellis, Andrew, “The history and politics of external voting”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, (Ed.: Komisyon), International IDEA, Stockholm, 2007, s. 41-49.
- Erdoğan, Murat, “Avrupa’da Türkiye Kökenli Göçmenler ve ‘Euro-Turks-Barometre’ Araştırmaları”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2015, ss.108-148.

- Eroğul, Cem, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitapevi, Ankara, 1999.
- Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I)*, Ekin, Bursa, 2011.
- Demokrasi ve Atılım Partisi, “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni”, <https://cdn.devapartisi.org/guclendirilmis-parlamenter-sistem/Guclendirilmis-Parlamenter-Sistem-Mutabakat-Metni.pdf> Erişim Tarihi: 01.03.2022.
- Gündoğmuş, Bekir, “Yurtdışı Türklerin Siyasal Katılımında Yurtdışı Seçim Çevresi: Niçin ve Nasıl?”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 2, 2021, ss. 765-779.
- Hürriyet, “Yurtdışındaki Türkler için 30 vekil önerdi”, 12 Kasım 2017, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yurtdisindaki-turkler-icin-30-vekil-onerdi-40642395> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022
- Jaulin, Thibaut ve Etienne Smith, “Diffusion and practice of external voting in North and West Africa”. *Migration in West and North Africa and across the Mediterranean: Trends, risks, development and governance*, (Ed.: Philippe Fargues and Marzia Rango), International Organization for Migration, 2020, ss. 394-404.
- Karademir, Ebru, “Türk Hukukunda Çifte/Çok Vatandaşlıktan Kaynaklanan Sorunlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 1, 2018, ss. 239-264.
- Lacy, Brett, “Host country issues”, Voting from Abroad The International IDEA Handbook, (Ed.: Komisyon), International IDEA, Stockholm, 2007, ss. 137-148.
- Laguerre, Michel, *Avrupa’da Parlamento ve Diaspora*, (Çev.: Akın Emre Pilgir), GAV Perspektif Yayınları, Ankara, 2020.
- Lardy, Heather, “Citizenship and the Right to Vote”, *Oxford Journal of Legal Studies*, C. 17, S. 1, Spring 1997, ss. 75-100.
- Mégret, Frédéric ve Raphaël Girard, “Diasporas, Extraterritorial Representation, and the Right to Vote”, *The Canadian Yearbook of International Law*, C. 52, 2014, ss. 185-221.
- Navarro, Carlos, Isabel Morales ve Maria Gratschew, “External voting: a comparative overview”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, (Ed.: Komisyon), International IDEA, Stockholm, 2007, ss. 11-35.
- Ogbonnaya, Ufiem Maurice, “Voting Rights for Members of the Nigerian Diaspora”, *Canadian Parliamentary Review*, Winter 2013, ss. 20-24.
- Okafor, Chiamaka, “2023: INEC chair at Chatham House, explains why Nigerians in diaspora can’t vote”, *Premium Times*, 17 January 2023, <https://www.premiumpost.com/news/headlines/576310-2023-inec-chair-at-chatham-house-explains-why-nigerians-in-diaspora-cant-vote.html> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2022
- Østergaard-Nielsen, Eva, Irina Ciornei ve Jean-Michel Lafleur, “Why do parties support emigrant voting rights?”, *European Political Science Review*, 2019, ss. 1-18.

- Palop-García, Pau ve Luicy Pedroza, “Passed, regulated, or applied? The different stages of emigrant enfranchisement in Latin America and the Caribbean”, *Democratization*, C. 26, S. 3, 2019, ss. 401–421.
- Şencan, Hüdai, *Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşların Parlamentoda Temsili*, (Yayınlanmamış rapor), TBMM, Ankara, 2014.
- Şentürk, Cem, “Almanya Türkleri ve seçme hakkı”, *Hürriyet*, 25 Nisan 2014. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/almanya-turkleri-ve-secme-hakki-26293532> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022
- Thompson, Judy, “The implementation of external voting”, *Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, (Ed.: Komisyon), International IDEA, Stockholm, 2007, ss. 113-127.
- Türk, Hikmet Sami, “Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 117, 2015, ss. 419-453.
- Uçar, Metin, “Dışarıda Bir Türkiyeli Diaspora Kimliği Oluşturmak Mümkün mü?”, *II. Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), *Göç Terimleri Sözlüğü*, Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath, (Ed.:), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023
- Vambe, Maurice Taonezvi, “Voting Rights of Zimbabweans in the Diaspora”, *Journal of African Elections*, C. 20, S. 1, s. 137-158.
- Voting from Abroad The International IDEA Handbook*, International IDEA, Stockholm, 2007
- Wellman, Elizabeth Iams, “Emigrant Inclusion in Home Country Elections: Theory and Evidence from sub-Saharan Africa”, *American Political Science Review*, 2020, ss. 1-15.
- Yıldırım, Deniz, “Gurbetin Oyları: 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Yurtdışı Seçmen Davranışı”, *Alternatif Politika*, C. 8, S. 6, Nisan 2016, ss. 376-403.
- Yıldız, Yasemin, “Bir Yurtdışı Milletvekilliği Meselesi Vardı”, *Perspektif*, 19 Mayıs 2018, <https://perspektif.eu/2018/05/19/yorum-bir-yurt-disi-milletvekilligi-meselesi-vardi/> Erişim Tarihi: 01.09.2021.
- Canada Elections Act, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/E-2.01/section-11-20050401.html> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023
- Voice of America Türkçe, “Almanya’dan Ek Seçim Merkezlerine Veto”, <https://www.voaturkce.com/a/almanyadan-ek-secim-merkezlerine-veto/7068337.html> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023

136 Sayılı Genelge, <https://www.ysk.gov.tr/doc/genelge/dosya/1866/2015MV-Genelge136.pdf> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-2009.pdf> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

23/11/2017 tarihli ve 10/2269 Esas Numaralı Meclis Araştırma Önergesi, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/10/10-186198gen.pdf> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022

GÖRÜŞME YAPILAN SİYASETÇİLER VE STK YETKİLİLERİ

Ahmet İyidirli, Halkçı Devrimci Birliği Berlin Başkanı, E-posta yoluyla yapılan görüşme, Görüşme Tarihi: 18.10.2021.

Ali Işınır Hamşioğlu, İYİ Parti Yurtdışı Teşkilatlar ve Yan Kuruluşlardan Sorumlu Başkan Yardımcısı, İYİ Parti Genel Merkezinde yüz yüze gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 19.11.2021.

Işın Demir, Saadet Partisi Seçim Çalışmaları Uzmanı, Saadet Partisi Genel Merkezinde yüz yüze gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 23.11.2021.

İdris Şahin, DEVA Partisi Seçim İşleri Başkanı, WhatsApp üzerinden gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 26.11.2021.

Safter Çınar, Berlin Brandenburg Türkiye Toplumcu Sözcüsü, WhatsApp üzerinden gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 4.10.2021.

Mehmet Rüştü Tiryaki, HDP Batman Milletvekili, TBMM’de yüz yüze gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 15.11.2021.

Utku Çakırözer, CHP Eskişehir Milletvekili, TBMM’de yüz yüze gerçekleştirilen görüşme, Görüşme Tarihi: 15.11.2021.